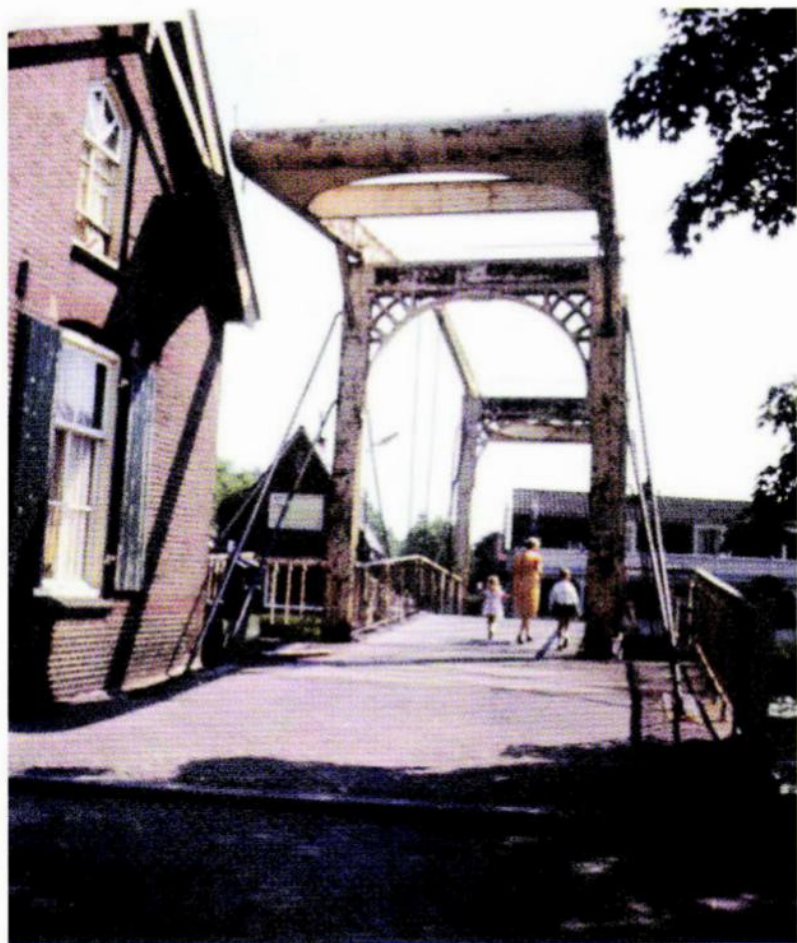


WERINON

Historische Kring • Nederhorst den Berg



— Oktober 2014 • Nummer 87 —

HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Bestuur

<i>Voorzitter</i>	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
<i>Vice-voorzitter</i>	H.J. Veldhuisen, J. van Ruysdaelstraat 1 1394 GH NdB, tel. 0294-253231
<i>Secretaris</i>	E. de Hollander, Lange Wetering 43 1394 KD NdB, tel. 06-23427227
<i>Penningmeester</i>	C. Schoordijk-Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 EC NdB, tel. 0294-253119
<i>Ledenadministratie</i>	M. Overmars, Turfstekerslaan 4 1394 KZ NdB, tel. 0294-254643
<i>Leden</i>	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 06-13854825 A.C.M. Kuijs, Kooikerboog 3 1394 ND NdB, tel. 0294-253443

Redactie

G.J.M. Baar, Zoddeland 26
1394 KR NdB, tel. 0294-254368

Vormgeving

Th.G. Cozijn, Hinderdam 17
1394 JB NdB, tel. 0294-254492

Web-beheer/webmaster

J.P.B. Nagel, Eilandseweg 18
1394 JG NdB, 0294-251309

Lidmaatschap

€ 17,50 en € 22,50 buiten Nederhorst den Berg,
per persoon per jaar, incl. Werinon.
bankreknr. NL30 RABO 0328 2241 38

Informatie en Documentatie

Donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur.
Sociaal Cultureel Centrum 'DE SPOT', Blijklaan 1, NdB

E-mail: HKNdB

info@historischekring.nl

Internetadres

www.historischekring.nl

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.



Rabobank

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de Rabobank

Foto omslag:

De brug midden jaren vijftig gezien vanuit de Brugstraat, met zicht op Café/Restaurant/Hotel Den Berg van de Dames Bornhijm.



Opgericht januari 1988 Jaargang 23 Oktober 2014, Nummer 87

Inhoud

Van de redactie		2
Tufsteen Willibrordkerk	<i>Gerard Baar</i>	2
Mededelingen en berichten		4
Zonde en schuldvergeving	<i>Martin Kruijswijk</i>	5
Levensboek	<i>Ton Kuijs</i>	6
Terug van weggeweest	<i>Gerard Baar</i>	7
Oproep!	<i>Gerard Baar</i>	8
Beheer van documenten	<i>Ton Kuijs</i>	9
Drie enorm geslaagde foto-avonden	<i>Gerard Baar</i>	9
Het Merwedekanaal	<i>Gerard Baar</i>	10
Licht en donker	<i>Gerard Baar</i>	11
Een kijkje in het leven op de Hinderdam in de vroege 20 ^{ste} eeuw	<i>Els N.G. van Damme</i>	15
Gerard van der Meer, laatste telg van een schippersgeslacht (2)	<i>Gerard Baar</i>	25
Rectificatie	<i>Gerard Baar</i>	29
Vakantiegenoegens 1951	<i>Ruud Verkaik</i>	31
Excursie Loosdrecht	<i>Gerard Baar</i>	38
De eerste bewoners op kasteel Nederhorst	<i>Els N.G. van Damme</i>	39

Van de redactie

Gerard Baar

Bij het zien van Werinon 87 springt wellicht bij mensen die er gevoelig voor zijn hun nostalgisch ingestelde dorps hart weer op in de borst. Weest gerust, de uit het hart van het dorp verdwenen brug zal tot in lengte van dagen de voorkant van het HKN-boekje blijven sieren.



Op de vraag hoe lang dit beeld in papieren uitvoering te zien zal blijven kan ik geen zinnig antwoord geven. Het digitale tijdperk rukt onstuitbaar op binnen de meeste geledingen van de samenleving. Alle archieven in binnen- en buitenland bezitten een schat aan digitaal opgeslagen informatie, die voor iemand die iets wil weten via internet boven tafel te krijgen is. De HKN wil ook die weg inslaan. Ton Kuijs legt in dit nummer uit hoe de groep

te werk gaat. Als het gaat werken hoeft u de deur niet meer uit om een onderwerp voor een stukje in de Werinon te zoeken. Ik hoop dat u weer geniet van hetgeen u door toedoen van Theo Cozijn in gedrukte vorm voorgeschoteld krijgt. ■

Mogelijkheid tot inleveren
van kopij voor Werinon Nr. 88
tot 31 maart 2015.
info@historischekring.nl

Waar kwam het voor de Willibrordkerk gebruikte tufsteen vandaan?

Gerard Baar

Eleonora Stuurman heeft in een in het tijdschrift Geo.brief van augustus 2013 gepubliceerd artikel, met als titel '(Her)Gebruik van tufsteen van de Romeinen tot de Middeleeuwen' een poging gedaan om op deze vraag een antwoord te vinden. Voor haar masterscriptie 'Archeologie & Prehistorie' aan de Universiteit van Amsterdam deed zij onderzoek naar de verspreiding van deze door de Romeinen in onze contreien geïntroduceerde steensoort.

Zij gebruikten hier tufsteen voor de bouw van hun castella aan de Limes, de grens van het Romeinse Rijk. Deze verdedigingslinie strekte zich voor 'Nederland' uit van Nijmegen tot aan Katwijk aan de Rijn, langs de oever van de toenmalige loop van die rivier. Bovendien bouwden zij er ook hun huizen mee, zowel langs de kust als op de zandgronden. Tufsteen is een poreuze, vulkanische steensoort, welke met het in die tijd

voorhanden gereedschap goed tot bouw-materiaal te verwerken was. Het woog een stuk minder dan ander gesteente. Het vervoer vond plaats per schip. Stuurman heeft aan de hand van de opgegraven kogge 'Woerden 1' (de code voor een specifiek type vaartuig) berekend hoeveel er per keer vervoerd moest worden voor de bouw van het castrum (verdedigingswerk) in Nijmegen. Bij vervoer met dat schip kwam zij uit op 1744

scheepsladingen. Ter vergelijking nam ze een ander type kogge, de 'Zwammerdam 2'. Deze (ook opgegraven) boot zou er 10.464 keer voor hebben moeten varen. Na de Romeinse tijd hield de aanvoer van tufsteen zo goed als meteen op. De eeuwen daarna bouwden de Franken voornamelijk met stenen van afgebroken Romeinse bouwsels. Stuurman schrijft dat het zeer waarschijnlijk tot in de 10de eeuw duurde voordat de import van tufsteen weer op gang kwam. Drie eeuwen lang is het dan opnieuw het meest gebruikte bouw materiaal. Rond 1200 wordt het langzaam verdrongen door baksteen (kloostermoppen). Vanaf de 16de eeuw worden de stenen van afgebroken tufstenen gebouwen zelfs gebruikt om cementpoeder te maken.

Het gebruik van tufsteen in die voornoemde periodes riep tal van vragen op bij Stuurman. Ze vatte het als een uitdaging op om er meer over te willen weten. Misschien was Nederland vanwege haar ligging in de vroege middeleeuwen wel de doorvoerhaven voor tufsteen geweest? Waar is het tufsteen van de gesloopte Romeinse vestingen terechtgekomen? Haar honger naar meer heeft ze voor een deel kunnen stillen door de voortschrijdende techniek. De draagbare XRF-Spectrometer bood haar de mogelijkheid tot geochemisch onderzoek, waardoor een vervolgstudie interessant wordt. Ze kon allerlei uit tufsteen opgetrokken gebouwen nader onderzoeken. Aan de hand van de gevonden gegevens wil zij proberen inzicht te krijgen in het hergebruik van tufsteen uit Utrechtse gebouwen voor gebouwen langs de Vecht, tot aan Nederhorst den Berg. De gebruikte methode, die gestoeld is op het meten van het calcium en ijzergehalte

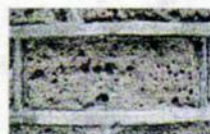
in de gebruikte stenen, kan na meer metingen uitwijzen of het om afbraakstenen of nieuw aangevoerde stenen gaat. Het tufsteen van Walden (de kelder onder het Damplein) had de hoogste calciumwaarde, maar was weer het minst ijzerhoudend van alle gemeten locaties.

U ziet haar op de foto bezig in Nederhorst den Berg. Bij ieder object heeft ze de stenen die ze onderzocht twee keer gemeten. Die van de Willibrordkerk hadden de hoogste ijzerwaarde van allemaal. Haar onderzoek zou er toe kunnen leiden dat blijkt dat er een paar eeuwen later misschien stenen van dichtbij gehaald zijn (bijvoorbeeld uit Utrecht) voor de uitbreiding van de kerk aan de noordzijde.

Volgens de heer H.N. Karsmeijer komen de tufstenen voor de bouw van de



De oostzijde.



De noordzijde.



eerste stenen kerk in de twaalfde eeuw uit de Eifel. Hij noemt ze 'Römer tufsteen' in zijn *Bouwgeschiedenis van de Nederlands Hervormde Kerk te Nederhorst den Berg*. (1989, niet gepubliceerd) ■

Mededelingen en berichten

PROGRAMMA 2015

27 februari - Jaarvergadering

De jaarvergadering, met aansluitend een lezing/presentatie, wordt gehouden op vrijdag 27 februari aanvang 20.00 uur in de Bergplaats.

13 maart - lezing - Macht en Pracht van de Boerenstand

Mw. Gemke Jager, directeur van het Zilvermuseum in Schoonhoven komt die vrijdagavond, aanvang 20.00 uur, in de Bergplaats een lezing houden met als thema 'Macht en pracht van de Boerenstand'. Dit in combinatie met het tonen van een film over de technieken rondom

het zilversmeden en de zilverbewerking en taxatie van door bezoekers van de lezing meegebrachte sierraden en zilverstukken.



24 april - lezing (nog in voorbereiding)

13 Juni - Excursie Loenen aan de Vecht

Met een bezoek aan Molen de Hoop en de Nederlands Hervormde kerk. Op een zaterdagochtend zijn we dan te gast bij de Historische Kring Loenen aan de Vecht. De heren Sander Griffioen en Willem Mooij zullen ons op geanimeerde wijze rondleiden en informeren over alle bezienswaardigheden in onze mooie buurgemeente.



Wereld van zilver voor jong en oud.

Meer informatie over de jaarvergadering en de activiteiten voor het komende jaar, volgt via onze site www.historischekring.nl, e-mail (als het adres bekend is) en het Weekblad Wijdmeren en zoveel mogelijk in de Gooi- en Eemlander.

Schenkeningen

Corrie Schoordijk

- Diversen uit het nalatenschap van Wim Schoordijk

Riet Sirre

- 2 x tegels Rooms Katholieke kerk

Familie Gons

- foto's en memorabilia

Ineke Westdorp-Oostveen

- miniatuur van de muziektent

Henk Tésink

- Pen 25 jr. OV Jozefschool, krantenknipsels, gemeenteboekjes Wegwijs 1977/78, 1981/82 etc.

Cock van Mer, Loenen a/d Vecht

- Diverse foto's

Chris M. Woerden, Uithoorn

- Foto wasserij 'de Helling'

Cees Stalenhoef

- Oprichtingsakte Stichting 'Vrienden van het Plein' te Nederhorst den Berg.

Zonde en schuldvergeving

Martin Kruijswijk

Ik neem u weer even mee naar mijn familie van moederskant in Nederhorst den Berg. Mijn opa Martinus Vlaanderen had jarenlang een kruidenierswinkel aan de Overmeerseweg.



Het winkeltje aan de Overmeerseweg tegenover het kasteel. Rond 1950.

Halverwege de jaren vijftig werd het winkeltje overgenomen door zijn zoon, mijn oom Kees. Hij vergrootte het winkeltje door de zogenaamde zondagse kamer bij de winkel te trekken. U weet wel van vroeger, toen hadden de mensen vaak een zondagse kamer. Opa deed er zondagsmiddags tussen twee kerkdiensten door zijn middagdutje. Oom Kees was nog te jong voor middagdutjes, dus kon die kamer wel bij de winkel getrokken worden. Een teloorgang eigenlijk, maar er moest brood op de plank komen, dus dat ging voor.

Oom had zich aangesloten bij de VéGé, een grossierderij die alle aangesloten winkeliers bevoorradde met kruiden-

nierskoopwaar. Als jongetje meende ik dat VéGé iets te maken had met Gereformeerden. Ik schreef daar al eens over, maar dat bleek later toch niet het geval te zijn. De associatie die ik maakte was uiteraard gebaseerd op het feit dat oom ook gereformeerd was en in Diemen had broeder Jan Rentzenbrink ook een VéGé-winkeltje. Voorts vertelde oom dat de heer Helmers, de directeur van grossierderij VéGé in Weesp, ook tot onze kerk behoorde.

Bij de VéGé waren in Nederland zo'n 28.500 kruideniers aangesloten en in heel Europa meer dan 100.000 winkeliers. In elk dorp waren er VéGé-winkeltjes, in Diemen zelfs meer dan één.

Aan dat gereformeerde begon ik wel te twijfelen toen ik me realiseerde dat Gelderman in Diemen, met een V&Gé in de Bickerstraat, Rooms-Katholiek was.

In de zomervakantie logeerde ik als lagere schoolleerling nogal eens bij oom en tante en hielp mee met suiker afwegen, maggiflesjes vullen en boodschappen rondbrengen met de bakfiets. Ik zat dan bovenop het deksel en toerde met oom het hele dorp in de rondte. 's Avonds altijd op tijd naar bed en als je dan boven op de ruime overloop kwam, lag je zo'n beetje tussen de winkelvoorraad in, die daar in stellages opgeslagen stond. Heel aantrekkelijk waren natuurlijk de flessen met snoep en vooral drop. Het glansde je tegemoet en je moest eigenlijk heel sterk zijn om daar niet iets uit weg te nemen.

Foto: Opa Martinus Vlaanderen op jonge leeftijd.



Dat lukte dan ook niet en stiekem pakte je wel eens een dropje. Het gekke was dat het dan lekkerder dan anders smaakte. Dus was het wel elke avond raak.

Zondags hoorde je dan in de kerk over zonde en schuldvergeving. Opgelucht haalde je dan weer adem en nam je jezelf voor de dropjes te laten staan, maar daar kwam vervolgens niks van terecht. Nu is dat niet meer, want in de kerk hebben we het niet meer over zonde. Ze hebben mij verteld dat dat zo gekomen is omdat niemand meer begrijpt wat zonde nou precies is. Ook dropjes worden niet meer gepikt. Toch wel saai eigenlijk... ■

P.S. Dit verhaaltje stuurde ons lid Hans Bak uit Diemen naar de redactie. Hij heeft het gekopieerd uit 'Binding', het maandelijkse informatieblad van de Protestantse Gemeente Diemen.

Levensboek

Ton Kuijs

Zoals al enige malen bekend is gemaakt, werkt een werkgroep van onze Kring aan een z.g. levensboek.

In dit boek worden 272 dorpsgenoten beschreven welke liggen begraven op het gesloten deel van het kerkhof bij de Willibrordkerk. Dit betreft de graven 9 t/m 94.

Van elke overledene wordt een bladzijde opgenomen met belangrijke data en gegevens. Het verzamelen van die data is niet zo moeilijk. Immers via de burgerlijke stand en het streekarchief zijn deze te achterhalen. Moeilijker is het om in-

formatie over de maatschappelijke betrokkenheid en een (pas)foto te vinden.

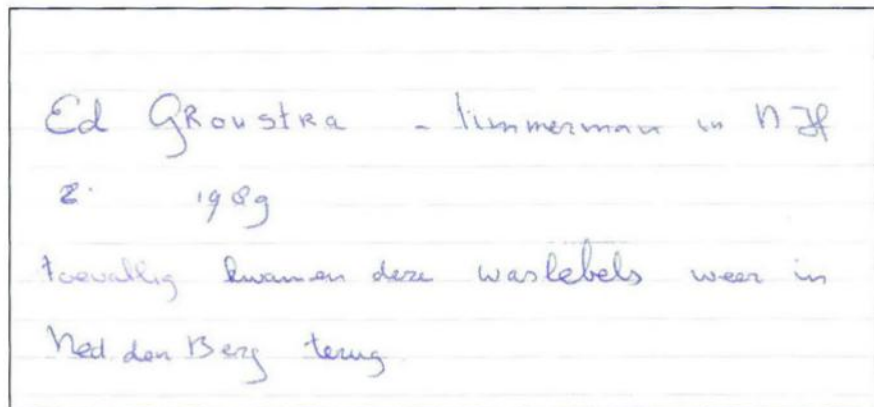
Daarom doet de werkgroep nogmaals een beroep op de leden om te helpen bij het vinden van deze informatie. Denkt u nog eens goed na over uw familie en hun activiteiten en kijkt u nog eens in die 'schoenendoos' met oude foto's.

De werkgroep ziet de resultaten graag tegemoet en wel voor 1 december a.s.. Na die datum gaat de drukker aan de gang. Uw informatie graag sturen naar de secretaris van de werkgroep Jan Leijenhorst. (j.w.leijenhorst@hetnet.nl) ■

Terug van weggeweest

Gerard Baar

De broer van timmerman Ed Groustra woont al twintig jaar in Nederhorst den Berg. Onlangs vond hij de hier afgebeelde labels voor de tweede keer, nu op zijn eigen zolder. Hij heeft ze aan zijn broer Gerben overhandigd, zodat deze souvenirs van het Bergse wasserijverleden weer terug op eigen bodem zijn. Al met al natuurlijk een heel groot toeval.



Mevrouw Groot betrok dus de schone was van wasserij Edelweis. Eens in de week reed eenmanswasbaas Gerard Snel (vrijgezel en de laatste van een uitgestorven tak) met zijn fraai beletterde wasserijwagen naar de kop van Noord Holland. Alleen daar had hij zijn klanten, zodat het hem een hele lange dag kostte om ze af te rijden. Snel had een compleet wasserijtje in een niet zo grote ruimte in de Kerkstraat achter het magazijn van de winkel van Schoordijk. Volgens mij op de plek waar nu kapsalon Papilotte gevestigd is. Het mangelen, vouwen en strijken deden een paar oudere huisvrouwen. Ze werkten als ik mij niet vergis, deels bij oproep en deels op vaste tijden. In 1944 stond 'Edelweis' niet op de door de gemeente samengestelde lijst met de namen van de toen bestaande wasserijen in Nederhorst den Berg. Gerard Snel was samen met zijn moeder vanuit Nigtevecht

naar hier verhuisd. Zij had begin jaren vijftig het landelijke nieuws gehaald met de bewering dat er een klopgeest in haar huis zat. Ik kan het mis hebben, maar volgens mij heeft 'Het Cocktail Trio' daar een liedje over gemaakt met de titel 'Jufvrouw Specht uit Nigtevecht'.



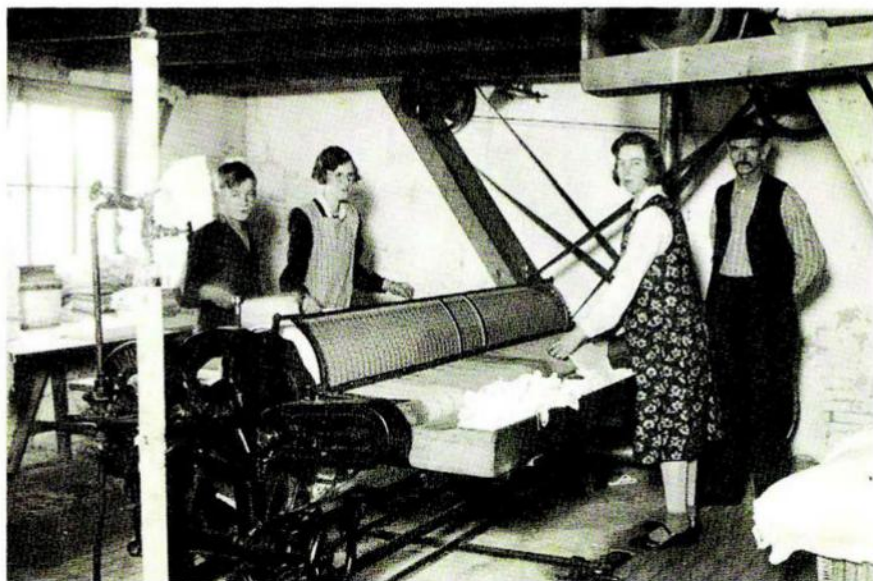
De 'houtjes'.

Waarschijnlijk het sein om te verhuizen. Ze konden op het JB Plein een woning krijgen. Zoon Gerard was de rust zelve, totaal niet uit zijn evenwicht te brengen. Dat bleek te meer toen op zekere dag de PWN het water bij zijn moeder af kwam sluiten. Zij liet namelijk dag en nacht de kraan lopen om geesten die binnen wilden dringen buiten te houden. Vanaf die dag liep hij 's middags om 12 uur heel rustig met twee dampende emmers water door de Kerkstraat richting huis. Om de hoek begon hij dan een bepaald deuntje te fluiten (nee... niet Edelweis), waarna zijn moeder de voordeur opendeed. Hij heeft zijn bedrijfje jarenlang in

stand kunnen houden, maar als het aantal trouwe klanten langzaam uitdunt, houdt het op een dag toch op.

In 1989 kwamen de labels voor de eerste keer tevoorschijn. Timmerman Ed moest voor zijn baas een verbouwing doen in Broek op Langendijk. Daar vond hij tijdens het slopen tot zijn verbazing die twee labels met daarop het wasnummer 158 van wasserij Edelweis. Denklijk eentje voor de schone en eentje voor de vuile was. De overleden oud-be woonster van de te verbouwen woning behoorde ongetwijfeld tot de klanten voor het leven van Edelweis. Die tijd lijkt anno 2014 grotendeels voorbij. ■

Oproep!



Mevrouw C.M. Woerden is in het bezit van deze foto. Wij ook, maar zij wil graag weten of er iemand is die de namen van deze mensen weet. Er staat een vriendin op van haar moeder. Haar moeder heette Cornelia Anna de Haan en kwam uit De Kwakel.

Beheer van documenten

Ton Kuijs

Het verzamelen, selecteren, opslaan en toegankelijk maken van documenten is de hoofdtaak van een Historische Kring.

Onze Kring beschikt over duizenden foto's en documenten waaronder krantenberichten, bidprentjes, jaargangen van De Brug, een bibliotheek, jaargangen Werinon, geluidsbanden met interviews, films, etc. Voor een goed beheer kun je vandaag de dag uiteraard niet meer zonder computersysteem. Een werkgroep uit onze kring, ondersteund door een externe specialist, werkt sinds begin dit jaar aan een nieuw systeem dat eenvoudiger, gebruiksvriendelijker en beter toegankelijk is. Dit laatste zal binnenkort ook via internet kunnen.

Via de Website van onze kring kunnen de leden van huis uit in dit bestand zoeken. Maar u bent ook nog steeds welkom bij de archivariissen in onze werkruimte. Na een lang selectieproces is de keus voor het

benodigde softwarepakket gevallen op 'DataCrow'. Dit pakket voldoet nageenog aan onze behoefte en is met enkele aanpassingen geheel bruikbaar te maken. De gegevens worden voortaan opgeslagen op een z.g. 'NAS server'. Hiermee kunnen wij qua capaciteit vele jaren vooruit. Om de risico's van brand, diefstal of anderszins te beperken, draait er een 2^{de} server mee. Deze is geplaatst in een ander gebouw; n.l. bij de brandweer.

Mocht er onverhoopt met beide gebouwen iets rampzaligs gebeuren dan is er nog bij één van de leden thuis een backup systeem dat weliswaar een week achterloopt maar een drama van totale vernietiging voorkomt. Het nieuwe systeem zal binnenkort geheel operationeel zijn. ■

Drie enorm geslaagde foto-avonden

Gerard Baar

De drie foto-avonden van afgelopen zomer waren voor de samensteller Teus van de Kemp een groot succes.

Iedere keer moest het bestuur van de HKN alle in de Bergplaats voorradige stoelen aanslepen want er kwamen telkens ongeveer honderd belangstellenden opdagen. Ondanks de hitte bleef het van heinde en verre toegestroomde publiek tot het einde van de avond zitten. Bij het zien van de oude beelden van hun geboortedorp Nederhorst den Berg kon menigeen zich niet bedwingen iets toe te voegen aan de getoonde foto's. Deze waren door Teus in zo'n twintig jaar verzameld, samen met de naast hem zittende Kees van Huisstede, zijn steun en toever-

laat. Het was voor de mensen in de zaal leuk wanneer ze toevallig een foto van zichzelf uit lang vervlogen jaren zagen, die ze misschien zelf gegeven hadden. Een fervent turnster kwam tot haar verbazing toevallig wel twee keer in jeugdige uitvoering in beeld. Anderen zagen opgetogen hun vriendjes en vriendinnetjes van vroeger of hun gesloopte geboortehuis terug.

De meeste mensen verlieten druk prattend over het verleden de zaal van de Bergplaats. Dankzij Teus een opsteker voor de Historische Kring. ■



De aangekondigde lezing van de heer Hans van Bommel zou deze keer zelfs in de sfeervolle Willibrordkerk gehouden worden. Wegens ziekte ging dat helaas niet door. Zijn lezing betrof het graven van het kanaalvak Utrecht-Nigtevecht.

De waterweg van Amsterdam naar Keulen, vanaf 1821 door een besluit van Koning Willem 1 tot aan de rivier de Lek 'Keulsevaart' genoemd, was dringend aan verbetering toe. Een verschrikkelijk bochtig tracé, met enorm veel bruggen en sluizen, zou in de toekomst nooit meer kunnen voldoen aan de eisen van de zich snel ontwikkelende stoomscheepvaart.

eveneens Overmeer liggen. Het plan voor het Vechttracé behelsde het gebruik maken van de Vecht vanaf Nigtevecht tot waar nu Châlet Parc Vechtoever ligt. Vervolgens zou er een coupure (verkortings van een traject door het afsnijden van bestaande verbindingen) gegraven worden langs de Nes tot vlakbij Vreeland.

De rest bespaar ik u want dat neemt een halve Werinon in beslag. De initiator van dit alles was het Tweede-Kamerlid J.N. Bastert, vader van de gerenommeerde Vechtlandschappen schilder Bastert. In 1884 nam de Tweede Kamer een initiatiefwetsvoorstel van Rutgers van Rozenburg aan, waardoor na versnelde onteigeningen het traject Nigtevecht-Utrecht (vanuit onze optiek bekeken) een aanvang kon nemen. Landschappelijk gezien was het de redding van de Vecht, economisch gezien voor de bewoners een zich pas later aandienende 'catastrofe'. Amsterdam had deels gewonnen, maar was nog niet tevreden met de 'Kikkersloot'. Een denigrerende benaming voor het voorlopige resultaat, maar vanaf de opening in 1892 een juiste vondst. ■

*Gegevens: Mr. G.M. Greup, 1952.
De Rijnverbinding en haar geschiedenis.*



Links ligt de Nes, het Vecht-traject had dan gelopen waar de boerderij staat waarvan het windveer oplicht tegen de avondhemel. Op het rode kruisje (zie boven) stond het gesloopte boerderijtje 'Rustoord'.

Ik moet helaas schrijven dat vanaf het begin de Vechtlobby, die deze rivier uit economische overwegingen kostte wat kost als doorgangsrouten wilde behouden, niet eens rekening met Nederhorst den Berg heeft gehouden. In hun ogen was de Reevaart een omweg geworden, helemaal toen de sluis bij Nigtevecht al in 1883 klaar was. De lobbyisten lieten

Het is allemaal heel gewoon geworden. Een druk op het knopje voor het licht en er is licht. In het groot wordt het aan- en uitdoen van allerlei verlichting per computer geregeld. Wanneer de schemering intreedt gaat ineens alle straatverlichting aan, zodat we zonder al te veel moeite onze weg naar huis kunnen vinden. Dat was vroeger wel anders.



Aart Bon, opvolger van de weduwe C. Portengen. Op de achtergrond Fort Hinderdam.

De gemeente Nederhorst den Berg had natuurlijk, net als overal, iemand die in de schemering, net voor de duisternis echt inviel een stuk of wat over de gemeente verspreide lantaarns aan moest steken. De Bergse lantaarnopsteker heette Hubertus van Huisstede en ontving in 1916 een bericht over de stand van zijn pensioen. Dat hield volgens mij in dat hij vanaf juli 1913 geen lantaarns meer aan heeft hoeven steken. Als hij de pensioengerechtigde leeftijd zou bereiken, kreeg hij jaarlijks een bedrag van 38 gulden uitgekeerd. Dat was hem gegund als de tijd daar was, want hij had zo goed als zeker zeven dagen in de week in weer en wind zijn werk moeten doen. Daarnaast was hij voor Nederhorst den Berg hulppostbode van kantoor Weesp, zodat hij best wel

een paar keer per week 's morgens, lopend, de post van Den Berg naar dat stadje heeft gebracht. Aan het einde van dit verhaal zal blijken dat die inspanningen niet voor niets zijn geweest.

Ik denk dat hij, gezien de tijd die er bij de PTT voor stond, in 1912 misschien nog niet over een fiets beschikte. De inspecteur had de euvele moed in datzelfde jaar te betwijfelen of het op papier aangegeven uur gaans, dat het staatsbedrijf voor die logistieke handeling uittrok, niet te lang was. De bestellers tekenden terecht protest aan, want ze hadden gemiddeld bekeken die tijd hard nodig om in Weesp te komen. De onmisbare schakel in die verbinding was de overhaal van de weduwe Cornelia Portengen aan de Hinderdam. Die vrouw kreeg in dat jaar

een salarisverhoging van vijftig procent, ze ging van f 5,- naar f 7,50 per maand. Daarvoor moest ze wel zes dagen in de week om 5 uur in de morgen de Bergse postbode naar de overkant van de Vecht roeien. Dat kwam neer op tweemaal daags vice versa, plus het eenmaal per dag overzetten van de Weesper postbesteller die belast was met de bezorging van de post op de Hinderdam. Deze man legde dagelijks vanuit Weesp een enorme afstand af via Uitermeer. Weduwe Cornelia zette hem dan aan wal bij de hoeve Overdam, alwaar hij het pad door de Aetsveldsepolder nam om in Weesp terug te komen.



Pensioenbrief. (montage)

Over datzelfde pad had dan in alle vroegte Huib van Huisstede zich de benen uit het lijf gelopen om de Bergse post bij het kantoor in Weesp af te leveren. Na het sorteren ging die mee met de posttrein van Amsterdam naar Amersfoort. Hij moest de nieuw aangekomen post mee terug nemen, want de eerste bestelling in Den Berg diende om 7.45



Eervol ontslag

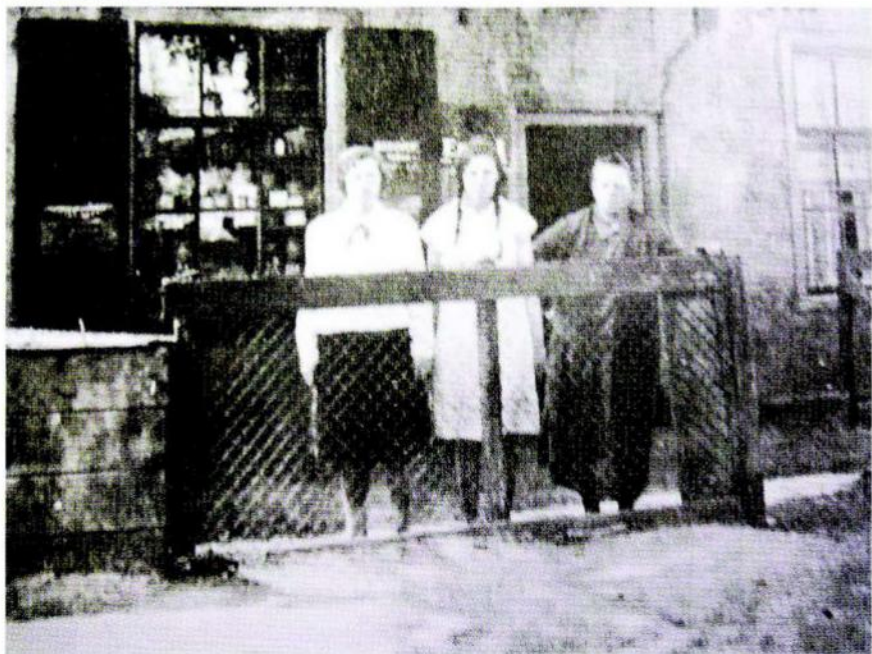
te beginnen. Ook weer in weer of geen weer! In mijn optiek kon er voor hem onderweg geen praatje af.

Wat dat aangaat zullen de jongeren die dit anno 2014 lezen het qua tijdsdruk met mij eens zijn. De druk die zij opgelegd krijgen schijnt steeds groter te worden binnen de banen die ze hebben. Zij hebben wel het voordeel dat ze onderweg al zittend met de vinger kunnen praten. Met een veeg over het scherm bereikt hun briefing haar bestemming. Die bezorging is vergeleken met het begin van de vorige eeuw duizelingwekkend sneller geworden. Wat die miljoenen nieuwe postbodes missen is, naar mijn idee, het gevoel van het spelen van de wind door de haren en het op zijn tijd natregenen. Een deel heft dat gemis tegenwoordig op door lid te worden van een hardloop- annex loop- of bewegingsvereniging. Iedereen kan zijn eigen tempo bepalen, Huib de postbode was zijn tijd ver vooruit!

Postbode Van Nus is het toonbeeld van de vooruitgang in het begin van de vorige eeuw. Op de foto, die rond 1920 is



Postbode van Nus.



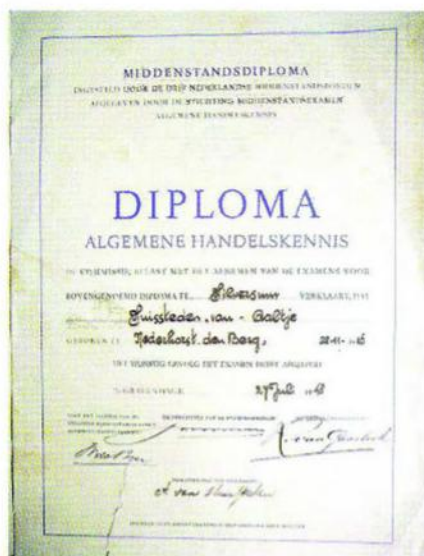
De vrouw van Huib, met dochters.

genomen, poseert hij trots met zijn bestelfiets op de Voorstraat. Hij heeft vast op latere leeftijd nog fietsen moeten leren zonder een diploma te krijgen. Volgens mij heeft hij er net zo van wakker gelegen als iemand die vandaag de dag zijn rijbewijs moet zien te halen.

Van Huib van Huisstede was alleen een pasfoto beschikbaar, maar de HKN had wel een foto waarop zijn vrouw met hun twee dochters Aaltje en Gerritje staan. Hun zoon Frans, die het winkelpand dat ze zouden gaan betrekken tekende, staat er niet bij. Hij woonde al lang in Haarlem. De foto is genomen in 1936. Ze staan op het punt hun oude winkeltje, dat op de driesprong in Overmeer stond, te verruilen voor dat gloednieuwe pand aan de overkant. Tegenwoordig bekend onder de naam 'Het Kniphoekeje'. Aaltje en Gerritje ventten



Huibertus van Huisstede.



jarenlang door het hele dorp kranten, zij stonden in Nederhorst den Berg bekend als een twee-eenheid. Op het bushokje in Overmeer hadden jeugdigen zelfs de volgende tekst geschreven: 'Aaltje en Gerritje is gek!' Dat viel wel mee gezien bovenstaande foto. Zo'n diploma was een hele prestatie in die tijd!

Hun vader Huib kreeg in 1947 eervol ontslag, ondertekend door Dillewijn, directeur van de PTT. In zijn jongere jaren heeft al dat geloof en gefiets hem eens het leven gered, waaruit blijkt dat conditie nooit weg is. Volgens de overlevering stond hij altijd, compleet met hoge hoed, naast het doel van de in 1931 officieel opgerichte voetbalclub Avance. Op een keer kon hij het niet laten. Toen er een bal tergend langzaam richting het door de keeper van Avance verlaten doel rolde, stapte Huib het veld in en voorkwam met een korte voetbeweging het doelpunt. Hij heeft de woedende spelers voor kunnen blijven, maar het kostte hem wel een nieuwe hoge hoed! ■

Een kijkje in het leven op de Hinderdam in de vroege 20^{ste} eeuw

Els N.G. van Damme

Een interview met Marretje Roukens-Schuurman

Marretje Schuurman werd op 1 maart 1907 op de Hinderdam geboren. Op 15 november 1993, bijna 87 jaar oud, kwam zij na lange tijd nog eens haar geboortehuis opzoeken: Hinderdam 15, het oude bakkershuis (afb. 1).



Afb. 1. Bakkerij (van vóór 1658), met links ervan de stal, (aquarel Gert Voorhaar, 1946).

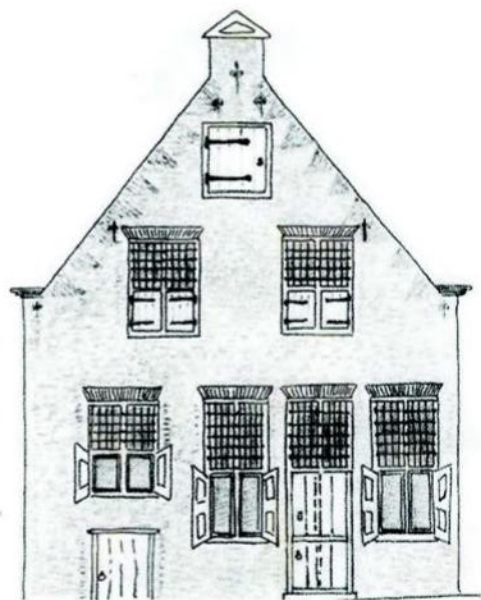
Zij was nog heel gezond van lichaam en gezegend met een goed geheugen. Al spoedig op haar gemak, begon zij een levendig beeld te scheppen van hoe het in haar jonge tijd hier toeging. Die herinneringen beslaan de periode tot 1926, het jaar waarin zij trouwde en het huis uitging. Het is allemaal lang geleden en iedereen weet het, ons geheugen gaat met vroege herinneringen fantasierijk om. Marretje zal daarop geen uitzondering gevormd hebben. Het waren háár, misschien soms gekleurde herinneringen, die

ons een kijkje gaven in het huiselijk leven van alle dag in het eerste kwart van de 20^{ste} eeuw.

Voor ons was verder ook heel interessant dat ze veel nieuws te vertellen had over de veranderingen die er in het oude huis hadden plaatsgevonden. De bijna-bouwval die wij aantroffen in 1965 bleek volgens kenners een bijzonder huis te zijn. Bijzonder voor de tijd waarin het ontstond (vóór 1658 gebouwd!) en dan op het platteland. Het landschap was hier toen nog maar net drooggelegd.¹⁾

Dit huis bleek het waard te zijn om zoveel mogelijk in de authentieke situatie terug te brengen. De bakkerij moet eruit gezien hebben zoals in afbeelding 2 is getekend op basis van bouwkundige waarnemingen in het metselwerk.

Iedere tijd vraagt echter zijn aanpassingen aan de leefstijl en het comfort dat men zich wenst. Zo zijn door de eeuwen heen diverse veranderingen tot stand gekomen, waarvan sommige kenmerkende tijdsverschijnselen misschien nog teruggedraaid moesten en konden worden.



Afb. 2. Reconstructie van het oorspronkelijke aanzien van de bakkerij.

In 1965 werd het pand op de monumentenlijst geplaatst en aangezien Monumentenzorg een historisch verantwoord restauratie beoogt en er erg veel was vertimmerd aan het gebouw, waren de door Marretje vertelde feiten een welkome aanvulling op onze kennis.

Het leven van alle dag in het gezin waarin Marretje Schuurman werd geboren.

Marretje werd geboren in een echte Hinderdamse familie, die sedert 1809 op de Hinderdam woonde. Stamvader Warner Schuurman uit Lopik vestigde zich als eerste uit de familie op de Hinderdam (zie bijlage familierelaties). Marretjes vader was Evert Schuurman (afb. 3). Diens kleinzoon Evert, zoon van Hendrik, en ook zijn achterkleinzoon Hendrik en achterachterkleinzoon Bas wonen nog op de Hinderdam in boerderij 'Vechtzicht'.

Vader Evert was broodbakker. Hij was ook in dit huis geboren, evenals zijn vader Cornelis. Zij waren allemaal bakker, maar het was vanouds heel gebruikelijk voor veel plattelanders (tot de dominee aan toe) om er naast de dagelijkse beroepsbezigheden een paar koetjes op na te houden. Zo ook de bakkersfamilies die dit huis bewoonden. De koeien stonden in de grote schuur (afb. 1) naast de bakkerij; in oude geschriften sedert 1658 'paardenstal' genoemd, vooral bedoeld dus voor de rijtuig- en werkpaarden.

Cornelis Schuurman (1832-1891) en ook vader Evert Schuurman begonnen zich broodbakker/veehouder te noemen. Sedert die tijd (ca. 1900) ging men zich op het boerenbedrijf concentreren.

In vroeger tijden was er een winkel aan huis, de huidige voorkamer. Dat is aan de voorgevel nog te zien. Deze is in de 30^{er} jaren van de 19e eeuw grondig gewijzigd. De oorspronkelijke winkeltoegangsdeur (afb. 2) verdween en werd vervangen door twee voor die tijd moderne 'empireramen', zoals te zien in afbeelding 1. De beschadigde muur werd witgekalkt.



Afb. 3. Evert Schuurman (1870-1916).

Nu zijn er drie ramen, waarvan de middelste winkeldeur was. In de winkel konden voorbijtrekkende scheepslui en de toen behoorlijk talrijke bewoners van de Hinderdam en de militairen die op het fort gelegerd waren, hun brood, melk, kaas en vlees betrekken. Zij konden er vroeger ook een borreltje nuttigen.

Toen Marretje opgroeide was het huis al bijna 300 jaar oud en behoorlijk aan slijtage onderhevig. Zij vertelde dat het vlooiendak in haar jeugd al zó vergaan was, dat de grote zolder eigenlijk niet meer gebruikt kon worden als slaapplaats. Een vlooiendak is een onbeschooten pannendak met als isolatie riet op horizontaal aangebrachte tengels (afb. 4). 's Winters moest er regelmatig sneeuw geruimd worden op zolder. Met bliken vol ging de sneeuw het raam uit. In het voorjaar moesten er spreuwen gejaagd

worden. Er werd hoogstens een was gedroogd. In de grote schoorsteen (afb. 4) werden hammen gerookt. Die werden bewaard in speciale vierkante kastjes, voorzien van gaas tegen de vliegen. Elektriciteit was er nog niet, dus zeker geen koelkasten. Er was ook nog geen WC binnen. Die stond buiten achter de stal en dat was een heel eind lopen en in de winter heel koud!

Vader Evert Schuurman trouwde in 1898 met Marretje Griffioen en volgde zijn vader op als bakker, maar stopte daar later mee (vast wel ondersteund door zijn vrouw) en wijdde zich geheel aan het boerenbedrijf. Marretje was namelijk een echte, heel trotse boerin en van stand. Zij kwam van 'Groot Kantwijk' in Vreeland, haar oom woonde daarnaast in 'Het Papiere, Huisje'. Het huwelijk tussen Evert en Marretje heeft niet lang geduurd, want Marretje Griffioen had tbc en stierf al in 1903 bij de geboorte van haar derde kind Alida.

Twée jaar later hertrouwde Evert Schuurman met Anna van de Ham. De drie nog zeer kleine kinderen kregen een nieuwe moeder. En soms ondervinden kleine kinderen daar schadelijke gevolgen van. Marretje herinnerde zich dan ook wel dat één van die kinderen onzindelijk werd en daarom in de bedstede in de knechtskamer op zolder moest slapen. Daar kwam haar zusje Nel erg



Afb. 4. Vlooiendak en oude rookschorsteen.

tegen in opstand en was daarover zeer gebedgd. Het kleine zusje werd al vroeg in een 'dienstje' gedaan.

Anna van de Ham was al 28 jaar toen zij in het huwelijk trad, want niet eerder had zij een geschikte man getroffen om mee te trouwen. Hij moest namelijk van boerenstand zijn! Dat was een belangrijk uitgangspunt in boerenfamilies. De boer had immers landbezit en er werd, zoals ook in adellijke families gebruikelijk,

schat meebracht, grote voorkeur. Moeder van de Ham was een kleine, maar krachtige vrouw (afb. 5). Vóór haar trouwen droeg zij nog een soort klederdracht, een witte boerenmuts, die ze aflegde na haar huwelijk. Zij was afkomstig van een boerderij in Wilnis. Een boerderij met 12 koetjes. En ze kwam nu op een grotere boerderij! Hier kon de stal een dikke 30 koeien herbergen.

Het eerste kindje van Evert en Anna, Petronella, leefde heel kort, maar daarna groeide het gezin door de jaren uit tot zeven kinderen. Samen met de drie uit het eerste huwelijk van Evert was dat een club van 10. Er waren 4 jongens en 6 meisjes. De laatste, Maarten werd in 1915 geboren.

Marretje, als bijna oudste meisje van het stel, moest al vroeg hard meewerken in het gezin. Het was in haar herinnering altijd een gezellige drukte en zij werkte veel en graag. In de huiskamer, waar ook de bedstede van de ouders was, stond een grote kachel. Nu is dit een open haard zoals heel vroeger, toen men nog geen kachels had. Aan een lange tafel brachten ze in de winter de avonden door. Ze deden vaak spelletjes: onder andere domino, soms met geld!

Ze aten er ook. Maar dan alleen 's winters. Het was namelijk de winterhuiskamer. 's Zomers werd er in de voorkamer gegeten en geleeft. Daar was geen kachel, want het was immers winkel geweest, maar die was al lang geleden gesloten. Het ligt voor de hand dat dat is gebeurd tegelijk met de plaatsing van de empire-ramen in het begin van de 19e eeuw. Dat moet dan gedaan zijn door Jan Schuurman en zijn vrouw Marretje de Jong, die financieel draagkrachtig was.



Afb. 5. Anna van de Ham (midden), Marretje Schuurman (rechts) en links een jonger zusje (Heiltje?).

verwacht dat een erfgenaam, meestal een zoon, het bedrijf zou voortzetten. Daarvoor had een vrouw die bekend was met de bedrijfscultuur en liefst nog een bruid-

Moeder Anna kon heel goed koken. Er was een groentetuin achter het huis, er lag altijd wel een halve koe in de kelder en er werden jaarlijks meerdere varkens geslacht. Daarin deelden verschillende 'werkmensen' aan de Hinderdam mee. Achter de hooiberg (afb. 6) stonden nog drie kleine arbeidershuisjes waar werkmensen woonden. Allen kregen kanen, vlees, stukjes spek en karbonaadjes. Als de hammen in de grote (openhaard)schoor-

jes' aan de Hinderdam. Die hielpen 's zomers bij tijd en wijle ook mee in het boerenbedrijf, als het zo uitkwam!

Behalve voor paling was de Vecht ook goed om de was te spoelen en als vervoersmedium. Nu en dan legde er voor de deur een boot met pulp voor het vee aan, van waaruit het voer direct in de stal kon worden opgeslagen. Die boten raakten geregeld vast op de onder water nog aanwezige restanten van een vroegere



Afb. 6. De hooiberg achter de stal.

steen (afb. 4) op zolder werden gerookt, werd er speciale turf gestookt voor de smaak. Iedereen kreeg wat. Ook de aan de overkant van de weg wonende rooms-katholieke vissersfamilie Hagen deelde mee, terwijl in die tijd het samengaan tussen verschillende geloven (nog) niet altijd even soepel verliep (de familie Schuurman was hervormd). Maar er kwam van visser Hagen (afb. 7) dan ook regelmatig vis op tafel, paling. Heerlijk, zo uit de Vecht! Ook zij werden tot de werkmensen gerekend, evenals de 'Bos-

brug en de aanlegsteiger. Marretje herinnerde zich nog dat er grote balken zijn verwijderd om dit ongemak te verhelpen. Maar verder ging de belangstelling voor de Vecht niet. Marretje was bang van water, niemand van hen kon zwemmen en de kleine kinderen werden angstvallig uit de buurt van het water gehouden.

Mar was verder heel ondernemend en ging erg graag uit, vaak met de fiets. Maar er werd streng op toegezien dat ze om 10 uur thuis was, anders zwaaide er wat, vooral van vader Evert. Soms was er

's avonds in de zomer bal op de Hinderdam, maar daar mochten ze niet heen. Dat was heidens.

Weesp werd geregeld bezocht. Dan gingen ze langs de Vecht ('s Gravelandseweg), want de brug over de Vecht was er nog niet. Wel kon je ook met de overhaal van Bon naar de overkant (naar boerderij Damzicht) en via de Aetseveldseweg naar Weesp. Dat was natuurlijk veel korter, maar met de fiets ongemakkelijk.



Afb. 7. Visser Jan Hogen in actie.

Bijna alle verkeer bestond uit paarden en karren. De wegen waren niet bestraat en slecht begaanbaar in de winter. Zelden gingen ze naar Amsterdam. Alleen als er iets heel bijzonders gekocht moest worden gingen ze met paard en wagen naar Weesp, daar in de stalling en met de trein verder.

Mar ging ook graag naar Wilnis naar haar grootouders Van de Ham. Grootvader praatte veel (dat had Mar dus wel van

hem!). Oma zei geregeld tegen opa: "Nu is het wel genoeg!" Dan nam opa een pruim en zweeg. Als 12-jarig meisje, ze was net van school af, hielp zij er een tijd in de huishouding omdat grootmoeder erg ziek was. De reis heen en terug vond plaats met een tweewielig wagentje met de schimmel ervoor. Grootvader mende het paard. Het was een tijd van hard werken, maar ze kon het. Oma werd niet meer beter, toen ze overleden was ging Mar weer definitief naar huis.

Als bijna oudste in het gezin liet ze zich ook thuis niet onbetuigd. Moeder Anna kon goed naaien en dat moesten de meiden ook leren. Er werden veel kousen gestopt en kleding genaaid. Na 9 uur mocht er geborduurd worden!

De jongens werkten mee in het bedrijf. De oudste broer, Cornelis, werkte al jong mee in het boerenbedrijf van zijn vader, broers Hendrik en Maarten (*afb. 8*) volgden later.

's Zondags ging het gezin naar de kerk. Met paard (hit) en tentwagen of met de fiets. Die vervoermiddelen stonden opgeborgen in de wagenschuur (*afb. 9*). Daar stonden ook de tilbury en het kaaswagentje (brit).

Vader Evert was Gereformeerd, maar zijn eerste vrouw, Marretje Griffioen, was Nederlands Hervormd. In die eerste tijd werd er daarom gescheiden gekerkt. Later echter is het hele gezin Hervormd geworden, behalve broer Cornelis. Anna van de Ham was ook Hervormd. Twee kerken moet je tenslotte ook betalen! Het gezin bezette in de kerk op de berg een hele bank. De jongens zaten wel eens bij het orgel op het balkon. Ze waren niet heel streng en soms werd de middagdienst wel eens overgeslagen.

Dan gingen ze wandelen of met vrienden uit. Als er bezoek kwam, zat men in de mooie kamer, de opkamer. Daar stonden prachtige dingen. Het waren de spullen die al door Marretje Griffioen voor het eerste huwelijk van Evert, waren aangeschaft. Zij had een dure smaak.

woording nemen voor het vele werk in het grote gezin. Gelukkig ontmoette moeder Anna Pieter Hoogervorst uit Maarssen, waarmee zij in 1918 in het huwelijk trad. Het gezin kreeg een tweede vader. In 1920 werd nog één kind geboren, Pieter jr.



Afb. 8. Maarten Schuurman aan het hooien.

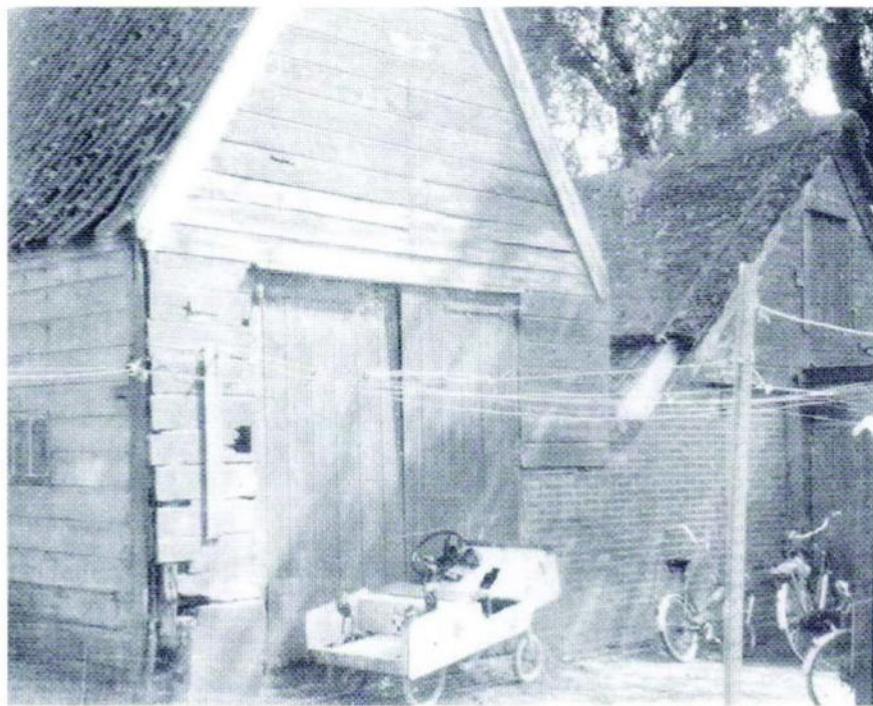
Die spullen gingen, toen Anna kwam, niet weg. Alle meubelen waren van mahoniehout, glimmend gepoetst. Er stond een kabinet en verschillende typen stoelen. Beklede stoelen en stoelen met gebogen ruggen en rietmatten zittingen.

Rond 1912 begon vader Evert te kwakelen met zijn gezondheid. Was het de oorlogstijd? Het bleek de beruchte tbc te zijn en 4 jaar lang werd hij zieker en zieker. Antibiotica waren er nog niet. De laatste twee jaar had hij geen stem meer. Hij overleed op 25-10-1916, 46 jaar oud. Moeder Anna bleef over met tien kinderen, waarvan de jongste nog maar één jaar was. Marretje was 9 jaar. Zij moest dus al heel vroeg medeverant-

Vader Pieter Hoogervorst heeft de bakkersoven afgebroken en heeft zich alleen met de veehouderij beziggehouden. Pieter jr. zou hem later in dit werk bijstaan. Hij zou de laatste zijn van de 4 generaties 'Schuurman', die in dit huis geleefd en gewerkt hebben (*afb. 10*).

Modernisering van het huis

Hoogervorst wilde het huis naar de eisen van zijn tijd inrichten. Er werd veel gewijzigd. De hoofdingang van het huis was oorspronkelijk in de zijgevel, zoals nu ook weer, en kwam uit in de achterkamer. Deze toen zeer donkere ruimte had aan de achterzijde (zuidzijde) een houten wand zonder deur of raam, die



Afl. 9. De wagenshuur.

een bijzondere ruimte afscheidde, namelijk een soort ondiep keldertje met daarboven een plateau met een kleine bedstede met gordijn, de zogenaamde knip, waar je via een draaitrap kwam. Hier sloep Cornelis. Die trap leidde ook naar een tussenkamer waar de andere kinderen sloepen en naar de zolder. Er was in de knip volgens Marretje een klein (rond) raampje op het zuiden en in de kelder een raam in de zijgevel. Men bereikte dit kamertje via de bakkerij en moest dan onder de draaitrap door.

Van het keldertje werd een WC gemaakt. In de zuidgevel kwam een nieuwe buitendeur naar het genoemde kamertje en de deur in de zijgevel en de raampjes gingen verloren. De buitendeur naar de bakkerij, zoals te zien op afbeelding 5,

ging verloren. Met de witte tegeltjes uit de vroegere winkel, die nu als winterkamer dienst ging doen, werd de verbouwde bakkersschorsteen verfraaid en die kreeg derhalve een totaal ander aanzien. Voor zover duidelijk werd uit de gevelstructuren, is nu de originele situatie hersteld.

Pieter Hoogervorst heeft de waarde van het huis niet kunnen zien. Het was al zo oud en vervallen dat hij bijvoorbeeld alle belangrijke eigendomsapieren, waaronder eeuwenoude perkamenten met zegels maar verbrandde!

Marretje naar de Horstermeer

Toen Marretje Schuurman en haar één jaar jongere zuster Nel (Pieternella) op vrijersvoeten gingen (ca. 1925), bleken

hetzelfde soort standsprobleem te ontstaan als bij hun ouders, hoewel de tijden wel begonnen te veranderen. Marretje ontmoette haar man Gijsbertus Roukens, die werkte bij bakker Snel in de Horstermeer. Gijs was 'maar' bakker en geen boer, maar alla, met wat doorzetten kreeg je dat er wel door en Mar was een doorzetter.

Haar zuster Nel ging met diens broer Johannes Cornelis Roukens, hij was kruidenier. Mar's huwelijk werd gevierd in de

echter maar kort volhouden. Hij paste als protestant, die zijn geloof graag wilde uitdragen, niet in de 'rooie' leefgemeenschap van de Horstermeer. Hij kon ook de concurrentie niet aan die intussen bestond. Ook bakker Van der Linden was ongeveer in die tijd begonnen. Gijsbertus nam toen de bakkerij van Snel over en bleef werken in de Horstermeer.

Marretje heeft niet steeds voorspoed gehad in haar huwelijk. Ze was nog maar net getrouwd, toen haar man naar het



Afb. 10. De familie Hoogervorst: zittend Pieter sr. en Anna van de Ham, rechtsachter Pieter Hoogervorst jr. De overige drie kinderen van Evert Schuurman (Elsje, Heiltje en Maarten?).

voorkamer, lange rijen stoelen en tafels en een grote familie, er werd heerlijk gegeten van door haar moeder gemaakte soep met brood en van 'alles'. Bakker Snel wilde ermee ophouden en werd voor korte tijd opgevolgd door bakker Vonk, een fijne christelijke man; zijn broer was dominee. Vonk kon zijn bakkersberoep

leek wat griepig werd. Al spoedig bleek meer aan de hand, ook hij had tbc. Tien maanden moest hij kuren. Marretje moest de bakkerij erbij doen en alleen! En dat ging iets mindere simpel dan heden. Alles gebeurde nog met de hand, meel zeven en deeg kneden en er was geen knecht. We leven dan omstreeks 1929.

Hun gezin groeide met vijf kinderen: twee jongens en drie meisjes. Uiteindelijk nam zoon Arie de bakkerstaken van zijn vader, inmiddels in Overmeer, over. Half april 1943 kwam er een alarmerend bericht in Overmeer van de Hinderdam. Marretje moest maar eens naar haar moeder komen kijken, want die zat er maar vreemd bij. Ze trof haar half verlamd aan en incontinent, duidelijk ver-

schijnselen van een beroerte. Enige tijd eerder had ze ook iets dergelijks gehad, maar was toen hersteld. Ze kon intussen zelfs al weer naar Overmeer lopen. Nu was ze er slechter aan toe en een paar dagen later op 19 april overleed zij, 66 jaar oud, in de bedstede in de huiskamer. Marretje Schuurman werd weduwe op 17 november 1973. Zij overleed zelf op 26 mei 1999, 92 jaar oud. ■

BIJLAGE:

Familie Schuurman op Hinderdam 15

Warnar Schuurman, geb. Vreeland 5-2-1764, overl. Vreeland 15-4-1830, bakker; tr. (1) Lopik, 16-4-1786 Jannetje van Doorn, geb. Lopik? 29-12-1754 (2) Pieter van der Vegt van Ter Aa, (3) Wijntje van Rijn.

Kinderen:

Van (1): 1. Jan, ged. Lopik, 17-12-1786 volgt.

Van (3): 2. Wijntje, 3. Gijsbertha

Jan Schuurman, bakker, overl. Nederhorst den Berg 10-11-1828; tr. N.d.B. 30-12-1821 Marretje de Jong, geb. 11-12-1786 overl. N.d.B. (Hinderdam no. 178, nu 5) 2-11-1860. Hertrouwde N.d.B. 20-7-1833 Cornelis van Roijen, bakker, geb. 's Grave-land 11-3-1863, overl. N.d.B. 11-3-1863. Kinderen van (1) te Nederhorst den Berg: Cornelis 24-9-1822, volgt.

Hendrik 28-5-1824

Cornelis Schuurman, bakker, overl. N.d.B. 1-9-1891, tr. Loenen 28-6-1861 Alida van Schaik, geb. Loenen 7-2-1826, overl. N.d.B. 7-1-1905.

Kinderen te Nederhorst den Berg:

Marretje, 23-12-1862, Elsje, 3-2-1864

Jan, 14-1-1866, Heiltje Hendrika 1-12-1867, Evert, 11-8-1870, volgt.

Evert Schuurman, veehouder, overl. N.d.B. 25-10-1916; tr. (1) Vreeland 13-5-1898 Marretje Griffioen, geb. Vreeland 31-5-1872, overl. N.d.B. 30-10-1903, (2) Wilnis 6-4-1905 Anna van de Ham, geb. Wilnis 29-1-1877, overl. N.d.B. 19-4-1943, volgt.

Kinderen te Nederhorst den Berg van (1):

Cornelis, 18-4-1899

Jansje, 22-12-1900

Alida, 9-3-1903

Van (2):

Petronella, 28-2-1906

Marretje, 1-3-1907 x Gijsbertus Roukens

Petronella, 25-11-1908

Elsje, 5-1-1910

Hendrik, 5-7-1911, vestigde zich als veehouder op Hinderdam 5.

Heiltje, 29-9-1912

Evert, 31-7-1914

Maarten, 16-7-1915

Anna van de Ham, geb. Wilnis 29-1-1877, overl. N.d.B. 19-4-1943; tr. (2) N.d.B. 29-8-1918 Pieter Hoogervorst, geb. Maarssen 17-4-1877, overl. N.d.B. 16-5-1945.

Zoon te Nederhorst den Berg:

Pieter, 27-11-1920, overl. 9-1991.

¹⁾ zie TVE 31(3), p. 173-184, 2013

Gerard van der Meer, laatste telg van een schippersgeslacht (2)

Gerard Baar

De vorige keer besloot ik het artikel met de zin dat Gerard dankzij het verdelen van zijn krachten, anno 2013 nog in staat was enthousiast te vertellen over zijn leven als schipper en de overstap naar de vrachtwagen. Ik bespeurde bij hem een beetje weemoed, maar dat woog naar zijn zeggen niet op tegen de voordelen die dat besluit hem geboden had. Al snel duwde het makkelijker verrichten van zijn meestal zware werk de 'romantiek' van het schippersbestaan naar de achtergrond.



Het gemak dient de mens, Gerard heeft duidelijk profijt van zijn vrachtwagen om dit karwei naar behoren uit te kunnen voeren op zijn eigen werf aan de Vecht. (Foto Teus v.d. Kemp)

Dat schoot mij weer te binnen op een bankje aan het Amsterdam-Rijnkanaal, met uitzicht op het aan de andere kant van het kanaal gelegen Maarssen-Broek. Die wijk is gebouwd op zand uit de Blijkpolder. De laatste bak daarheen is misschien wel op 31 december 1979 net voor middernacht (toen de concessie afliep) weggebracht door sleepbootkapi-

tein Pont uit Nederhorst den Berg. Die kreeg in 1969 na een paar proefvaarten een tienjarig contract voor het slepen van zandbakken vanaf de Ballastsluis naar dat voormalige weilandgebied. Hij hoefde zijn sleep niet met de hand leeg te scheppen. Een zuigertje zoog het zand op en spoot het in natte toestand door een dikke buis naar het op te hogen terrein.



De eerste vrachtwagen naast het houten woonhuis van Gerard en Bab.

Op dit moment zien we weer niets anders dan hopen zand in onze regio, vooral langs de snelwegen. Het dient als ondergrond voor de geplande verbreding tot wel tien rijstroken. De vroegere smalle, bochtige doorgaande wegen zijn tegenwoordig soms alleen nog voor fietsers en wandelaars toegankelijk. De weggetjes over de polderdijken van Nederhorst den Berg en omgeving, die in het verleden Toon en Gerard van der Meer vanuit hun schip 'De Hoop' onderhielden, zijn door de sterk toegenomen wioldruk zonder kosten breder geworden.

Al mijmerend op dat bankje trof mijn blik de scheepsboeg van een passerende rijnaak met daarop de naam Acalie 3. Heel wat meters later kwam ineens de voorkant van een schip met de naam Acalie 1 in beeld die aan zijn naamgeenoot vastzat. Wachtend op de achtersteven van deze duwboot, om te kunnen zien waar de met hopen steenkool geladen dubbele boot vandaan kwam, viel mij de enorme lengte van het uit Antwerpen afkomstige gevaarte op. Naast

zo'n schip zou het schuitje van vader en zoon Van der Meer volledig in het niet zijn gevallen.

Gerard wist zich te herinneren dat in de vijftiger jaren (toen het kanaal nog niet de huidige breedte had) de duwschepen alleen in het weekend van het Amsterdam-Rijnkanaal gebruik mochten maken. Het was gebleken dat kleine boten grote hinder ondervonden van de enorme waterverplaatsing die deze bakbeesten veroorzaakten. Doordeeweeks was de nadering van een groot schip al een probleem voor de stuurder van de kleinere. Ze moesten dan bijtijds vaart minderen wanneer hen een gewone rijnaak tegemoet kwam teneinde de zuiging op te kunnen vangen om brokken te voorkomen. Vader en zoon voeren natuurlijk als er verderop zaken gedaan moesten worden bij Nigtevecht het kanaal op.

Puin kon in Amsterdam aan de grachten voor niks worden opgehaald, maar je moest het wel zelf aan boord zien te krijgen. Soms hield dat in dat ze wel een dag met de kruiwagen door de gang van een



Eens per jaar meerde er een bijzondere boot aan aan de loswal van Van der Meer. De foto zegt genoeg.

huis heen en weer naar 'De Hoop' liepen. Na vijfhonderd van die vrachtjes was hun boot vol, op uren keken ze niet. Des te lekkerder smaakte later het avondeten.

Dat puin gebruikten ze o.a. om de door de zandbakken van de Ballast en Blankevoort aangerichte schade aan de Vechtdijken te herstellen. Die reparaties brachten naast het gewone onderhoud van dijken en wegen tamelijk veel werk met zich mee, want de sleep van de bakkenschippers raakte in de bochten veelvuldig met grote kracht de wallekant. Vaste klanten van de Van der Meers' waren de Hoeker en Garstenspolder, de Prutpolder, de Spiegelpolder en de Blijkpolder. Die polders zijn later allemaal opgegaan in het Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht.

Voor het zover was heeft Gerard een behoorlijk steentje bijgedragen aan het in goede staat houden (naar vermogen van zowel opdrachtgever als opdrachtnemer) van de geasfalteerde dijkwegen. Wanneer de polders leden onder geldgebrek ging Gerard vanuit het schip de scheuren te lijf, gewapend met een vat teer, wat fijn grint en een conservenblikje. Bovendien moest hij in het najaar voor dag en dauw op de fiets naar het Zwartepad op het Grote Eiland (de Petersburgseweg) om daar de gaten te dichten. Die halve rechtshoek, welke binnendijs om het terrein van het voormalige buiten Petersburg heen loopt, is pas veel later geasfalteerd. Zijn vader vertrok ondertussen met de boot naar de suikerfabriek in Halfweg om pulp (een als veevoer gebruikt residu van de suikerbiet) op te halen voor de boeren. Na een paar uur gewerkt te hebben fietste Gerard dan naar Halfweg om te gaan helpen met laden. Ze deden dat



Vader Toon kijkt belangstellend naar hetgeen hij vroeger heeft gemist.

van de eerste week van september tot de Kerst. Zijn vader bedong daarbij wel dat de boer voor wie de pulp bestemd was ook voor hulp bij het lossen zorgde.

De boot moest in een dag leeg zijn om aan drie vrachten in de week te kunnen komen. Daarnaast strooiden ze 's winters het eiland als dat nodig was. De strenge winter van 1963 ligt bij hem nog vers in het geheugen. Hij liep toen samen met Henk Galesloot voor de melkwagen uit om sneeuwwallen weg te scheppen. De melkbussen moesten nou eenmaal zowel 's ochtends als 's avonds opgehaald wor-



Dit moet in de winter van 1962-1963 geweest zijn.

den bij de boeren. Het was natuurlijk afzien, maar een leuke uitdaging op die leeftijd om zulke ondernemingen tot een goed einde te brengen. In 1965 hebben ze uiteindelijk de boot pas weggedaan.



Vanaf de overkant van de Vecht is er niets meer te bespeuren van de werf van Zand en Grindhandel Van der Meer. Hun oude stenen huis is getransformeerd tot moderne villa. Gerard en Bab zijn verhuisd naar een woning in de Horn en Kuiper.

Voordat ze voor altijd afscheid van 'De Hoop' namen, hebben ze vanuit het schip nog de gaten in de weg naar de Hinderdam en het Ankeveensepad zo goed mogelijk opgevuld. Dat waren de laatste niet geasfalteerde weggetjes binnen de gemeente. Zijn vader en moeder hadden een jaar of wat daarvoor de kombuis al verruild voor een aan de werf liggende woonark. Gerard had inmiddels zijn vrachtwagenrijbewijs gehaald, zodat een nieuw aangeschafte vrachtauto de plaats van het schip 'De Hoop' innam. De tijden waren veranderd en hij zag de toekomst hoopvol tegemoet.

Een keer heeft Gerard danig in de rats gezeten. In Oostzaan bevond zich een terrein waar de stad Amsterdam haar schone grond uit de grachten opsloeg. Dat spul was beste tuingrond zodat hij het daar graag vandaan haalde. Het laden ging met behulp van een kiepkar, die je zelf vol moest scheppen. Eens zakte zijn vrachtwagen, nadat de kar erin leeggestort was, heel diep in de rulle grond

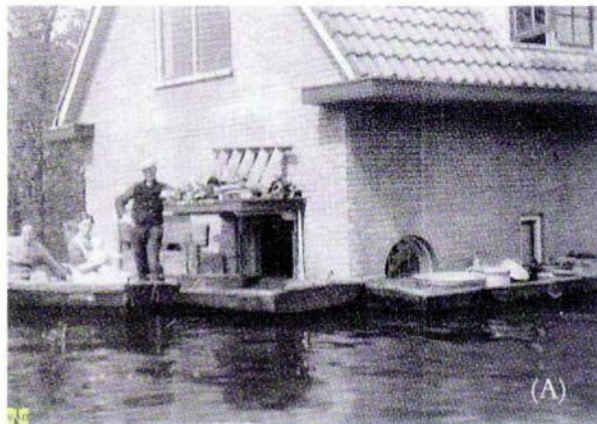
vlakbij de waterkant. Als de nood het hoogst is, is de redding nabij. In dit geval lag er toevallig een grote drijvende bok in de buurt, die in een wip zijn wagen weer op vastere bodem tilde!

Tot slot een onuitwisbare herinnering van mijn kant aan het onderhoud van de polderwegen. De schoolvakanties brachten wij met een heleboel jongens zes weken in het dorp door. Tijdens de Tour de France, ik had net het eerste jaar ULO erop zitten, gooiden we als we zaten te vissen soms ineens onze zelf gefabriceerde hengels aan de kant. Het was dan weer tijd voor een wedstrijdje rond het Grote Eiland. In de bocht van de dijk naar de Torenweg schoof ik een keertje onderuit, omdat de Van der Meers daar net fijn grit hadden gestrooid. Het heeft jaren geduurd voor de diepe groeven in mijn rechter onderarm verdwenen waren. Gelukkig zijn ze in mijn gezicht teruggekomen. Anders zou u dit niet hebben kunnen lezen. ■

Rectificatie

Gerard Baar

(aangevuld met nieuwe informatie in een oud jasje)



In Werinon 86 is ongemerkt het artikel onder de titel 'Inundatie van de Horstermeer' onder de naam van Herman Koster afgedrukt in plaats van zijn werkelijke naam: te weten **Henk Koster**. Verder moet het onderschrift van de foto (A) waarop een boot met een staande man, een vrouw met kind en een achterin zittende man afgebeeld staan, compleet herschreven worden. De stáande man is namelijk Henk Koster en de zittende man een van de twee broers Hubers die bij de familie Koster in diezelfde Horstermeer ondergedoken zaten. We zijn er nog niet, want op de foto met ladder (B) zijn de twee jongens in de roeiboot de gebroeders Hubers. Zij staan op het punt de vlag op te gaan hangen omdat het 5 mei (1945) was, de dag van de bevrijding. Hierop voortbordurend kan ik vertellen dat mevrouw Aagje Snel-Schenk (die ik in Werinon 57 onder de titel 'Een gewoon mens' heb geïnterviewd) zich verbaasde over het grote aantal vreemde mensen dat in het centrum van het dorp samenstroomde om dat bijzondere feit

uitbundig mee te vieren. Het feest speelde zich onder andere af bij de brug, voor de winkel van Brinkers en binnen en buiten bij zowel de Dames Bornhijm als bij 'Bondshotel Van der Voorn'. Er was natuurlijk veel minder ruimte dan tegenwoordig, maar er kwam niemand met de auto naar het dorp.

Aanvullend maak ik graag gebruik van een foto, genomen tijdens een van de vele heropeningen van de in het centrum gelegen winkel van de meer dan honderd jaar textiel verkopende familie Brinkers.

Overgrootmoeder begon, achterklein- dochter Annemarie gaat, na afbraak van



Oom Frans aan het werk bij Brinkers. De foto is genomen rond 1952. In die tijd woonde de zus van Peet Brinkers, daarboven. Frans Stijvers liep en fietste door het dorp in een echte oudenvetse schilderskiel.

het oude pand aan de Dammerweg, op dezelfde plek binnenkort verder in een gloednieuw pand (het is augustus als ik dit schrijf). Op de foto ziet u de opa en oma van Annemarie, te weten Peet en mevrouw Brinkers. Achter het hoofd van Peet (nog steeds bekend in de hele Vechtstreek) zitten mijn vader Rich Baar en mijn moeder Annie Baar-van Benschop in jeugdige uitvoering aan een kopje koffie tussen planken waarop lakens en allerlei ander textiel ligt. Mijn vader nam waarschijnlijk de honneurs waar voor zijn al wat oudere baas, zijn

na het overlijden van haar echtgenoot Johannes Baar (1883†) in 1887 met molenaar en weduwnaar Dirk Besemer (1898†) van de Stichts-Ankeveense molen. Mijn opa Barend Baar (geb.1881) werd zodoende zijn stiefzoon. Na het overlijden van Dirk de molenaar moest zij noodgedwongen verhuizen. Ze heeft tot haar dood in 1936 in een van die kleine huisjes achter Brinkers gewoond. Elisabeth Baar-Kramer, later natuurlijk Besemer-Kramer was in 1850 in Amsterdam geboren. Misschien deed de aan haar tuintje grenzende Ankeveensevaart



Opening winkel Brinkers. Naast Peet en zijn vrouw Rich en Annie Baar. Mina Bornhijm verzorgt de catering. (foto Gerda Brinkers)

oom Frans Stijvers. Buurvrouw Mina Bornhijm van Hotel Café Restaurant 'Den Berg' heeft de koffie aangereikt. Toevallig is de in het artikel van Ruud Verkaik over Brinkers Mode genoemde weduwe D. Besemer mijn overgrootmoeder (Werinon 86). Zij hertrouwde

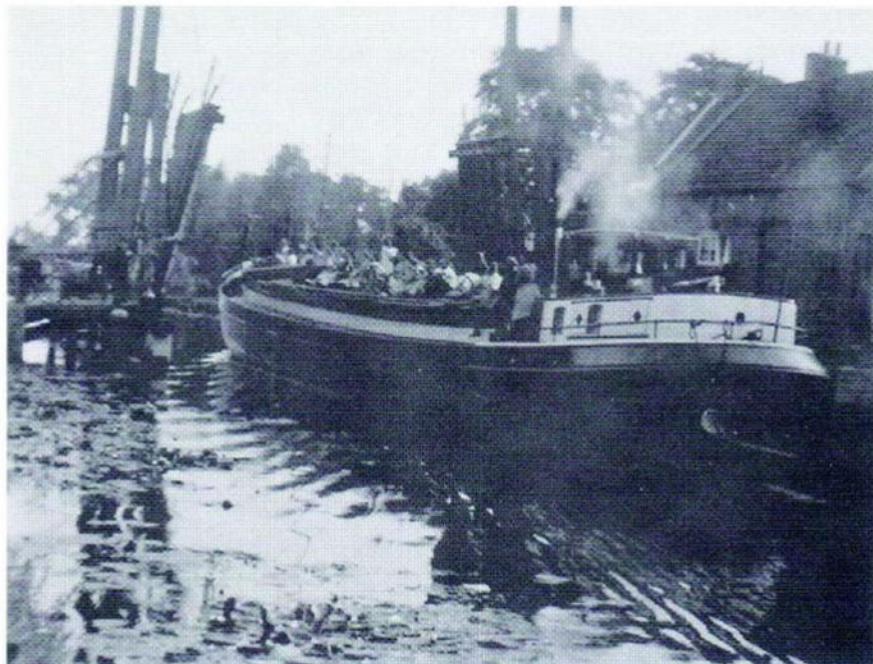
haar wel een beetje aan haar geboorteplaats denken, wie zal het zeggen. In ieder geval heeft ze als ze de deur uitging altijd een blik op de molen kunnen werpen, want het landschap was een stuk kaler in de eerste decennia van de vorige eeuw. ■

Vakantiegenoegens 1951

Een week aan boord van de 'Dankbaarheid'

Ruud Verkaik

Jarenlang is het de gewoonte geweest om met de jeugd van de Gereformeerde kerk één keer per jaar een dagje uit te gaan. Dan gingen ze met wasserij-auto's bijvoorbeeld naar Anna's Hoeve of Austerlitz.



Dominee Koffeman loopt al een poosje rond met het idee om een keer met de jeugd een week uit te gaan, dat moet volgens hem ook mogelijk zijn. Uiteindelijk wordt het een boottocht, het is de bedoeling om dit samen met de kerken van Muiden en Weesp te organiseren. In Weesp zijn al vergaande plannen maar door te weinig deelnemers kan dit niet door gaan. Muiden voelt wel voor een boottocht maar dan een combinatie van varen en wandelen in Noord Brabant. De jeugd van Nederhorst den Berg wil een vaar - en fietsvakantie richting Arn-

hem. Uiteindelijk wordt er besloten om dit dan toch maar met de eigen jeugd te organiseren. Ds. Koffeman ziet kans een schuit te huren waar én de deelnemers én de fietsen in kunnen. Zij die mee willen met de boottocht moeten zich opgeven voor 24 juni, de kosten bedragen fl.11,-. Eigenlijk een koopje voor een week weg. Er wordt een bestuur gevormd, of eigenlijk een scheepsraad, bestaande uit Otto Hoogendoorn secretaris, Leny Snel penningmeester, corvee-chef wordt Koen Hoetmer en opperbevelhebber is Ds. Koffeman. De dames

Griffioen en Koffeman nemen de zorg voor de inwendige mens op zich. Er hebben zich 43 personen opgegeven voor de boottocht. Veel gemeenteleden steunen deze reis door verschillende dingen beschikbaar te stellen. Aan aardappels en groenten geen gebrek, de Horstermeerpolder staat er vol mee. Melkfabriek 'Hofstede Rundervreugd' aan de Meerlaan stelt 100 flesjes chocolademelk beschikbaar. Een boer uit de Horstermeer zorgt voor stro, dekkleden om er matrassen van te maken worden gehuurd. De boot ligt in de Reevaart voor de pastorie aan de Dammerweg. De inrichting kan beginnen, de verlichting werkt op accu's, maar voor de zekerheid gaan er ook enkele stormlantaarns



mee. De etenswaren en andere voorraad worden aan boord gebracht. Voor het koken gaan er gasstellen en gasflessen mee, het koken gebeurt op het dek of als de mogelijkheid er is op de walkant. De bedden worden opgemaakt de slaapruimte wordt, doormiddel van dekzeilen in tweeën gedeeld: een meisjes- en een jongenskant. Dominee Koffeman slaapt aan de jongenskant en zijn vrouw aan de meisjeskant. Er is genoeg ruimte aan

boord want als de fietsen er in staan, dat zijn er bijna 50, is er nog plaats over, men besluit dan ook een orgel mee te nemen.

Zaterdagmiddag als iedereen aan boord is, wordt de loopplank binnengehaald en de trossen losgegooid. Het schip de 'Dankbaarheid' met als schipper de heer Foekens verlaat, uitgezwaaid door familie en kennissen, de rede van Nederhorst. Statig vaart de 'Dankbaarheid' door de Reevaart en passeert de Vechtbrug richting Overmeer om via het kleine - en grote eiland Weesp te bereiken. (Het is misschien wel één van de laatste boten die gebruik maakte van de brug. Een jaar later wordt de brug wegens slechte staat 'vastgelegd' en wordt de Reevaart voor al het doorgaande scheepvaartverkeer gesloten.) Aangekomen in Weesp, komen er nog enkele passagiers bij en gaat de reis verder naar Amsterdam. Vlakbij de Berlagebrug wordt er aangelegd, inmiddels is er koffie gezet en onder het genot van de koffie worden de plannen voor de volgende dag besproken. Daarna krijgt iedereen vrijaf tot tien uur.

De eerste nacht op de boot bevalt slecht, iedereen heeft slecht geslapen, het zijn vooral de stromatrassen waar men aan moet wennen. Na het ontbijt op zondagmorgen krijgt iedereen een briefje met de naam van de gastouders voor die dag. Na de kerkdienst wordt er in de consistorie van de kerk kennis gemaakt met de gastouders. (Omdat de zondag een rustdag is worden er geen activiteiten georganiseerd en brengt ieder de dag door bij zijn gastouder.) Na de avonddienst waarin Ds. Koffeman voorgaat gaan de gastouders mee naar de boot om een kijkje te nemen, ze zijn zeer onder de indruk van de ruimte en de in-

richting. Het is een gezellig samenzijn, voordat de laatste weg zijn is het elf uur. Het was een mooie eerste vakantiedag.

De tweede nacht op de boot is er beter geslapen, de stromatrasen beginnen te wennen. De volgende morgen is het vroeg dag. Om half zes gaat de schipper de boel klaar maken voor vertrek, een kwartier later verlaten ze Amsterdam om terug te keren naar Weesp. In Weesp wordt er aangelegd bij de hoge brug over het Amsterdam-Rijnkanaal, daar worden de s' zondage kleren afgehaald

Met een rustig gangetje gaat het richting Nigtevecht, waar Rinus ook weer aan boord komt. De heer en mevrouw Snel staan aan de kant om hun drie kinderen uit te zwaaien, het valt ook niet mee, ze zijn voor het eerst een hele week van huis. De vakantie kan beginnen, het weer is goed, op naar Arnhem!

De sfeer zit er meteen al goed in, zij die corvee hebben gaan aardappels schillen en de groenten schoonmaken anderen maken de 'bedden' in orde, de rest geniet van de rust die zo'n boottocht biedt,



De gezamenlijke maaltijd met o.a. Loes Vlaanderen, Marty Streutker, Mevrouw Koffeman, Otto Hoogendoorn en Map Kostelijk.

door een auto uit Nederhorst den Berg en nog wat proviand ingeslagen, ook komen er nog een paar passagiers bij die niet mee zijn geweest naar Amsterdam. Het vertrek wordt nog even uitgesteld, Rinus Portengen heeft de boot verlaten, hij dacht nog tijd genoeg te hebben om even op de fiets in Weesp een boodschap te kunnen doen. Het wachten duurt te lang en ze besluiten om te vertrekken.

sommigen gaan zelfs op het dek zitten. Voorbij Utrecht zoekt de schipper een mooie plek om de boot af te meren, de fietsen gaan van boord en 41 jongens en meisjes bepakt en bezakt maken de weg onveilig. Roelie en Mien Streutker blijven aan boord voor verdere werkzaamheden. De schipper vaart verder naar Wijk bij Duurstede waar ze het Amsterdam-Rijnkanaal zullen verlaten en hun

weg vervolgen via de Nederrijn. Het is de bedoeling dat de fietsers om een uur of zes bij de boot arriveren. De fietsers hebben er aardig de gang in, wel af en toe een lekke band maar daar blijft het bij. Bij natuurbad 'De Biltse Duinen' wordt afgestapt om te gaan zwemmen. De meegebrachte lunchpakketjes, met zorg klaargemaakt door Marty Streutker, laten zich goed smaken. Daarna via Austerlitz op Wijk bij Duurstede aan, hier en daar loopt er nog een ketting af en klappt er een band, maar dat mag de pret niet drukken. Dank zij de kookkunst van

om een wandeling te maken, ze besluiten om de stad in te gaan, de dochter van de dominee, Riek, wil nog een paar gym-schoenen kopen, ze zijn te laat, de winkels zijn al gesloten. Uiteindelijk moeten ze vanwege een dreigend onweer nog hard doorlopen om droog op de plaats van bestemming te komen.

Als de hele groep weer bij elkaar is, worden er onder het genot van koffie en thee, nog diverse spelletjes gedaan en houdt de dominee de avondsluiting. Het duurt nog wel een poosje voordat alles in diepe rust is.



Piet Snel, Roelie en Mien Streutker, Ds. Koffeman en Pieter Lam.

Roelie en Mien kunnen de fietsers na aankomst direct aan tafel om te genieten van een overheerlijke maaltijd. Na overleg met de schipper wordt besloten om verder te varen, ter hoogte van Amerongen wordt er aangemeerd. De corveeploeg gaat aan het werk, er moet o.a. bij een boerderij water gehaald worden voor de volgende dag. De rest gaat van boord

Dinsdag 7 augustus

Iedereen is al vroeg wakker, ze worden gewekt door het gedreun van de motoren van de boot. De schipper wil om half zeven richting Arnhem varen. Om een uur of acht zit iedereen aan het ontbijt, na het eten houdt de dominee een korte morgenwijding en wordt er een psalmvers gezongen. Voor ze van tafel

gaan zijn er nog enkele mededelingen, onder andere over de plannen van deze dag. De afspraak is dat ze doorvaren naar Wageningen. Daar gaan, zij die het willen van boord om gezamenlijk verder te fietsen naar Arnhem, het is de bedoeling om met z'n allen om twaalf uur aan de Rijnkade het middageten te gebruiken. In de namiddag is er gelegenheid om de plaats zelf te bekijken, zoals het Openluchtmuseum, en als attractie de 'Bedriegertjes'.

Er komt echter een grote kink in de kabel, de boot mag vanwege een militaire oefening niet verder varen dan even voorbij Oosterbeek, daar moet de schipper een geschikte plaats zoeken om aan te meren. De fietsers die Arnhem al bereikt hebben, zijn aan het zoeken op de Rijnkade, geen boot te vinden.

Uiteindelijk is het opperbevelhebber Koffeman, die als een gids het hele koor richting Oosterbeek stuurt. Daar aangekomen kunnen ze meteen aanvallen op de warme maaltijd, die er in gaat als koek. Hulde aan de koks! De middag verloopt volgens plan, via het Park Sonsbeek gaan ze naar het Openluchtmuseum (wat nog niet zo uitgebreid is als nu.) Daarna wordt er een bezoek gebracht aan de 'Bedriegertjes', je kunt er heerlijk nat worden, maar hoe en wanneer, daar komen ze met schade en schande achter. Zeer interessante dingen krijgen ze daar te horen. Tenminste, de gids steekt van wal met zijn verhaal waar met grote aandacht naar geluisterd wordt, maar dan! Na de eerste woorden spuit het water van alle kanten uit de grond, grote hilariteit alom. Iets minder droog dan toen ze afstapten, stappen ze

weer op de fiets en gaan op de boot aan. Aan boord wordt de inwendige mens weer versterkt. Intussen is het aardig laat geworden, de jongelui krijgen vrijaf tot tien uur. Daarna is er koffie en thee en houdt de dominee een dagsluiting en wordt er nog gezongen bij het orgel. Na een poosje is iedereen op de boot in diepe rust. De volgende morgen zijn de vakantiegangers alweer vroeg uit de veren en gaan zich op het dek wassen. Het ontbijt laten ze zich goed smaken, voor het van tafel gaan 'zijn er eerst nog enkele mededelingen', deze woorden klinken vertrouwd in de oren, het dagprogramma wordt besproken. Na het corveeën gaan ze de nodige boodschappen doen in Arnhem. Daarna gaan ze gezamenlijk naar Elten, met de nadruk op gezamenlijk, het is de bedoeling dat er geen achterblijvers zijn. Onderweg wordt er brood gegeten en s'avonds warm. De schipper gaat de ligplaats in Oosterbeek verlaten en probeert in Arnhem een ligplaats te vinden. De fietsers gaan op weg naar Zevenaar waar ze na anderhalf uur fietsen aankomen. Natuurlijk zijn er achterblijvers in de persoon van Dick Hoetmer en...! Rinus Portengen. De bekende smoes 'pech onderweg': er zijn er maar weinig die het geloven. Na het brood eten zetten ze de tocht gezamenlijk voort, het weer wordt er niet beter op en ze moeten zelfs een paar keer schuilen voor de regen. Uiteindelijk moeten ze naar Elten, maar om er te komen moeten ze de berg op. Het valt niet mee om de top fietsend te halen, verschillenden geven het op en stappen af, ze gaan te voet verder. Eénmaal boven aangekomen is het uitzicht vanwege het slechte weer beperkt wat wel een tegevaller is. Nadat er nog wat souvenirs en kaarten gekocht zijn wordt aan de afdaling begonnen, wat een stuk prettiger fietst.

Bij de fiets van Dick Barmantloo loopt de ketting eraf maar na een snelle actie is het euvel zo verholpen en kan hij weer spoedig aansluiting vinden bij de groep. Tegen vijven arriveren ze in Arnhem, waar de schipper er ondertussen in geslaagd is een ligplaats te vinden.

Enkelen gaan nog even een boodschap doen, ze hebben namelijk besloten om voor de dominee, zijn vrouw en mevrouw Griffioen een aardigheidje te kopen. Na terugkomst wordt er gegeten, Koen Hoetmer deelt mee wie er moeten afwassen en wie er de tafels in orde moeten maken. De avond mag ieder voor zich invullen, sommigen gaan nog even 'stappen' anderen gaan lezen of sjoelen. Tijdens de koffie om tien uur worden de gekochte cadeautjes aangeboden; voor de dominee is er een doos sigaren en voor de beide dames een lepeltje als aandenken. Ze zijn zeer verrast. Daarna is de avondsluiting en worden er nog enkele liederen bij het orgel gezongen. (Het moet voor voorbijgangers een bijzonder gehoor geweest zijn een koor begeleid door een orgel, dat in het ruim van de boot aan het zingen is.) Daarna bedtijd, na een poosje is alles in diepe rust.



De volgende morgen, donderdag dus, regent het dat het giet, het is de bedoeling om naar Nijmegen te fietsen. Het is nog vroeg dag, met het weer kan het dus nog alle kanten op. Een bekende spreuk is 'regen voor acht ure, kan de hele dag niet duren'. Ze blijven wat langer op hun

stromatrassen liggen, alhoewel, er zijn er bij die zich ondanks de regen op het dek gaan wassen.



Na het ochtendritueel; ontbijten, bijbel lezen, zingen en corveeën is het nog steeds niet droog. Er wordt besloten om niet naar Nijmegen te gaan en aan boord te blijven. Ze gaan dammen, schaken, lezen en nog veel meer, iedereen vermaakt zich best. Er wordt op het dek ook een balspel gedaan, waarbij er een raam sneuvelt van de kajuit van een boot die er naast ligt.

Na overleg met de schipper wordt er besloten om Arnhem te verlaten en alvast een stukje op huis aan te gaan. Tijdens het varen wordt er gegeten, de schipper vaart tot Rhenen waar wordt aangelegd. Het is ondertussen droog geworden, ze besluiten een wandeling door de stad te maken. De snackbar in het centrum doet goede zaken en heeft in tijden niet zo'n goede omzet gedraaid. Uiteindelijk is iedereen weer aan boord en wordt er nog wat nagepraat. Het duurt zeker tot elf uur voordat iedereen in diepe rust is. De volgende morgen is het weer stukken beter en... het is droog!!! Het is de bedoeling om na het ontbijt gezamenlijk een wandeling te maken naar Rhenen en de een bezoek te brengen aan de begraafplaats op de Grebbeberg. Na de middag doorvaren naar Culemborg daar eten, even passagieren en dan doorvaren naar Vreeswijk om daar de nacht over te blijven liggen. Al wan-

delend komen ze langs Ouwehands Die-
renpark waar een groepsfoto wordt ge-
maakt. Ene 'Snorre' en Leny Snel lopen
wat te stoeien, ineens valt Leny achter-
over en blijft tot grote schrik van iedee-
ren liggen. Een passerende politieauto
belt de dokter die spoedig ter plaatse is.
Na een grondig onderzoek constateert de
arts een lichte hersenschudding. Ze wordt
door de dokter naar de boot gebracht,
mevrouw Griffioen gaat samen met me-
vrouw Koffeman mee. De achterblijvers
gaan verder maar de stemming is er uit.
Het bezoek aan de Grebbeberg maakt
grote indruk, stil verlaten ze de militaire
erebegraafplaats en zetten hun wandeling
voort. Langs een omweg komen ze bij de
boot aan, daar horen ze dat Leny nog
steeds hoofdpijn
heeft en op aanraden
van de dokter naar
huis gaat. Er is al naar
huis gebeld, haar va-
der komt haar met
de auto halen, het zal
wel een uur of vier
worden voordat hij
er is. Het is al zes uur
geweest, en er in is
geen velden of we-
gen een spoor van
een wasserijauto van 'Nooit Gedacht' te
zien. Er wordt nog maar eens naar Ne-
derhorst den Berg gebeld. Snel is al om
twee uur van huis gegaan, hij had al hoog
en breed in Rhenen kunnen zijn.
s'Avonds om tien uur is hij er nog niet,
niemand begrijpt er iets van, ze worden
ongerust. De dominee gaat samen met
nog iemand naar de dokter om poeders
te halen. Ze bellen nog een keer naar Ne-
derhorst den Berg, waarop ze van meneer
Emous (de buurman) te horen krijgen



Dammen

dat Snel vier uur heeft staan wachten bij
de sluis in Vreeswijk (soms is een mo-
bieltje wel handig). Hij was in de veron-
derstelling dat de boot daarheen zou va-
ren. Er wordt afgesproken dat Leny aan
boord blijft en gelijk met iedereen naar
huis komt. De laatste avond van de reis is
niet geworden wat er van verwacht werd.
Het toneelstuk dat opgevoerd zou wor-
den wordt verplaatst naar de volgende
dag. Om elf uur gaat iedereen onder zeil.
Zaterdagmorgen gaan ze al vroeg varen,
met de patiënt gaat het nog hetzelfde,
geen vooruitgang. Ze gaan stroomaf-
waarts, de vaart zit er goed in. Via de
Beatrixsluis komen ze op het Amster-
dam-Rijnkanaal, tijdens het varen
wordt het toneelstuk 'De bruiloft van

Kloris en Roosje'
opgevoerd, de mu-
ziek wordt verzorgd
door 'Ouwe Nanne'.
Het wordt toch nog
een vrolijke boel. In
Nigtevecht wordt
aangelegd om met
z'n allen voor de laat-
ste keer aan boord te
eten. De dominee
houdt nog een korte
toespraak; hij en de

hele scheepsraad kijken terug op een heel
gezellige week. Daarna gaat het op naar
Nederhorst den Berg en vaart de 'Dank-
baarheid' statig de Reevaart op, toege-
zwaaid door familie en kennissen.

*Het verhaal is gebaseerd op een door Arie
Kostelijk geschreven verslag van deze onder-
neming. Het avontuur heeft onmiskenbaar
grote indruk op hem gemaakt, getuige de, tot in
de kleinste details, beschreven belevenissen van
die week. Voor die tijd toch heel bijzonder! ■*

Met de HKN op pad in Wijdemeren

Gerard Baar

Afgelopen voorjaar vond er een rondleiding/vaartocht plaats in en bij de beroemde 'Ster van Loosdrecht'. De heer Adriaan Doets (oud-voorzitter van de Historische Kring Loosdrecht) wachtte de veertig deelnemers op in de tuin van het 112 jaar geleden gebouwde kasteel Sypsteyn, de trots van Nieuw-Loosdrecht.

Om bij het vertrekpunt van de boottocht aan de Oostelijke Drecht te komen, moesten de deelnemers een flink stuk door pas gemaaid grasland lopen.



De Ster van Loosdrecht.



Foto's: John van Mourik.

De organisatie had gelukkig voor moeilijk ter been zijnde deelnemers een door twee pony's getrokken kar geregeld, zodat ze lachend de afstand naar de waterkant konden overbruggen. Het op het land liggende hooi was voor de anderen een aanslag op de conditie. Al ploeterend en half struikelend bereikten ze met rode hoofden de waterkant van de Drecht. Voordat iedereen aan boord ging, legde

Doets zijn gehoor in het kort uit hoe de Loosdrechtse waterhuishouding werkt. Op de luchtfoto kunt u goed zien hoe het Stergebied eruitziet. Het is een halve cirkel waarin alle verkavelingen bij het begin van de Drecht uitkomen. De contouren worden gevormd door de Nieuw-Loosdrechtsedijk vanaf een stukje voorbij de Hervormde Kerk (richting Boomhoek) tot aan het einde van de Oud-Loosdrechtsedijk bij café-restaurant 'Het Bruggetje' (langs de 's Gravelandsevaart). Het rechtergedeelte bestaat uit veengrond (drassiger), het linker is zandgrond. De boeren in het gebied schakelen langzaam op paarden over, omdat het gebied zich vanwege de landschapsstructuur niet leent om de veestapel uit te breiden. Adriaan Doets heeft samen met zijn zoon een stoeterij in de Ster, vlakbij de Beukenhof.

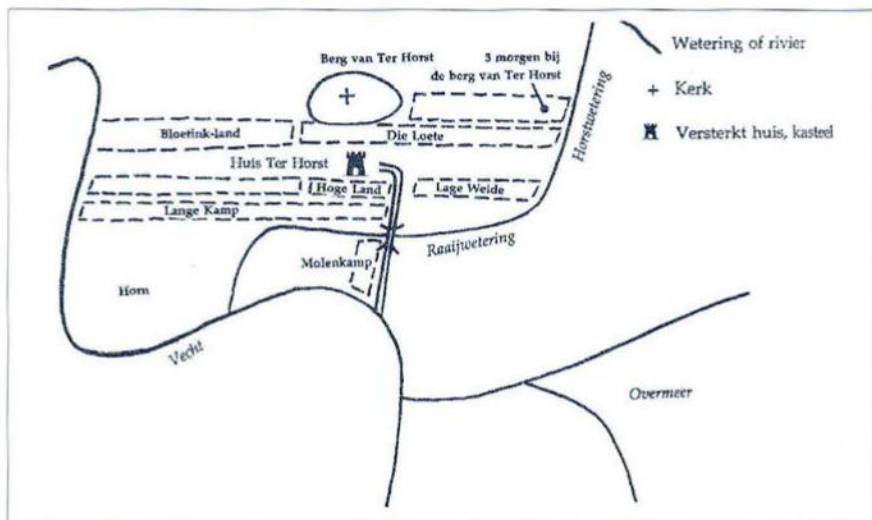
De vaartocht ging kris-kras door krekken die allemaal in verbinding met de Drecht staan en eindigde bij 'Het Bruggetje'. Onderweg was het dankzij het mooie weer een drukte van belang met tegemoetkomende boten en bootjes van allerlei pluimage. Het afmeren en het uitstappen had wat voeten in de aarde, maar iedereen bereikte zonder kleerscheuren het terras. Na de stilte op het water was het korte tijd even wennen aan het geluid van voorbijrijdende auto's. Het mocht de napret niet drukken. Gelukkig voor de deelnemers was het erg warm weer... ■

De eerste bewoners op kasteel Nederhorst

(Alfer I van der Horst, Heilwig van Haerlem en Elisabeth de Rover van Montfoort)

Els N.G. van Damme

Alfer van Wulven van de Nesse was, toen wij voor het eerst van hem hoorden (ca. 1297), bezig te verhuizen van kasteel Wulven bij Houten naar de burcht Ter Horst in Horstwaarde. Hij was nog jong, hoogstens 20 jaar, geboren rond 1275 en had zijn 'riddersporen' nog niet verdiend.



Afb. 1. Ligging van bezittingen van Alfer van der Horst rond de burcht rond 1297.

Hij was ook nog niet getrouwd. Samen met zijn vader Alfer van Wulven, die in de bronnen gemeld wordt tussen 1235 en 1279, en die gehuwd was met Mabelia NN., had hij het initiatief genomen om de burcht Ter Horst te laten bouwen.¹⁾

Het leven van Alfer op de burcht begon in een buitengewoon roerige tijd. Het Sticht (de huidige provincie Utrecht) werd bewoond door tal van individueel opererende machthebbers, waarover de bisschop geestelijke en wereldlijke overwicht moest zien te houden. Er was ook continue bedreiging door de omgevende territoriale vorsten, de graven van Hol-

land en van Gelderland (Gelre). Zij waren belust op het Sticht, een gebied met rivieren en riviermondingen, belangrijk voor handelstransporten, voor militaire uitvallen en voor inkomsten zoals tolop-brengsten en financieel gewin uit de ontginningen.

Alfer moest dus zijn geërfd bezittingen beschermen tegen vijandelijke aanvallen. En omdat die gelegen waren op de grens tussen Holland en het Sticht, werd hier de burcht gebouwd.

In de verdediging van zijn eigendommen werd Alfer ondersteund door de bisschop. Alfer droeg namelijk op 22 april 1301 als *knape*, dat betekent dat hij

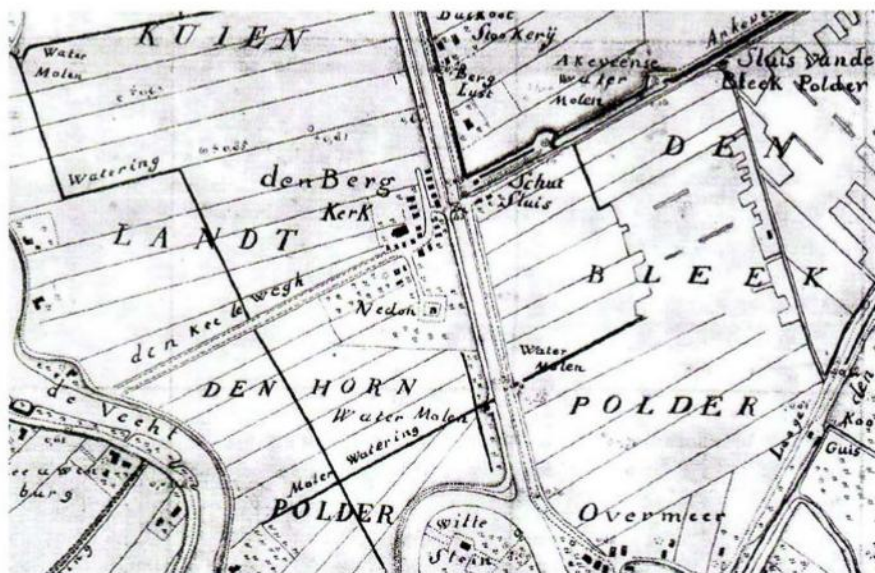
nog geen ridder was, zijn huis 'toter Hurst dat gelegen is tot Hurstweerde als vrij eygen op aan Guy van Avesnes', de Hollands gezinde bisschop, beter bekend als Guido van Henegouwen. Hij ontving het in leen terug²⁾, daarmee 'leende' hij zijn huis nu van de bisschop, die er baat bij had, want het leen was ten allen tijde beschikbaar voor de soldaten van zijn leenheer. De bisschop beloofde op zijn beurt Alfer te zullen bijstaan en zijn huis aan het eind van een eventuele oorlog in goede staat terug te brengen.

Hoe zagen Alfes bezittingen eruit?

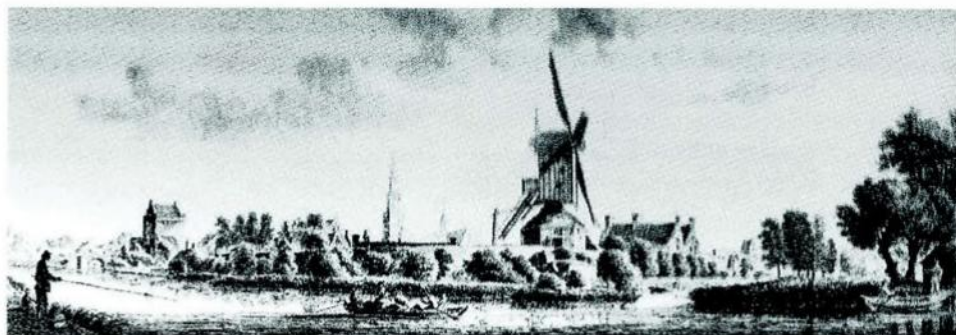
Alfers bezit bestond in ieder geval uit een deel van het zeer oude erfgoed van Luidger in Werinon, het *minigerecht*.¹⁾ Dat bedroeg destijds (rond het jaar 800) ongeveer 4 ha. Maar er was meer. Buitelaar geeft een voorstelling van hoe Alfes bezittingen rond de burcht er ca. 1297 bijlagen³⁾ (afb. 1).

We zien vóór het kasteel, aan de overkant van de latere Reeveart, de Lage Weide liggen, dat zoals de naam al aangeeft, een drassig stuk land geweest zal zijn. Ten noorden van het kasteel lag tussen kerk en kasteel Alfes boomgaard, (de Loete) groot 4 morgen. Dit land strekte zich tot aan de Vecht uit als *Bloetincq lant*. Bij de burcht lag het 5 morgen metende (drogere) Hoge Land, gelegen op de er onderliggende pleistocene zandbank.

Op afbeelding 2, een kaart uit 1697, zien we op de Molenkamp twee molens tegenover elkaar staan voor de ontwatering van de Blijk- en Hornpolder. In de molenbrieven van de Hornpolder (van vóór 1671)⁴⁾ en de Bleikpolder (van 1709⁵⁾ werden zij 'vierkante watermolens' genoemd. Waarschijnlijk was het 't oudst bekende type molen, de standerdmolen (afb. 3). Dit type was in de begintijd (14e eeuw) soms ook ingericht om graan te malen.⁶⁾ Dat zal hier misschien ook het



Afb. 2. Watermolens langs de Reeveart, 1769 (OSK H50A-B2, Alg. Rijksarchief Den Haag)



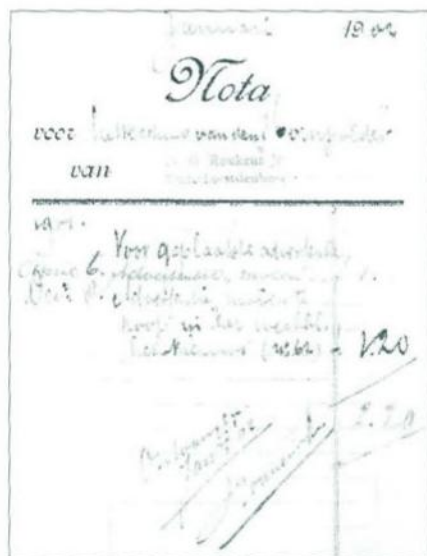
Afb. 3. Voorbeeld van een standerdmolen in Montfoort in 1744 (Den Besten, 1991)

geval geweest zijn, want na het graven van de Rheedevaart in 1632 werd de Hornpoldermolen 'korenmolen' genoemd.⁷⁾ Deze molen heeft bestaan tot 1902 en is toen verkocht (afb. 4). Tegenwoordig gebruiken we voor de duidelijkheid de term windpoldermolen, omdat de molens door de wind werden aangedreven.

Op 19 februari 1297 was er sprake van meer landbezit, maar waar dat lag is niet bekend.⁸⁾ Dat zal ongetwijfeld geschreven zijn in de door de brand verwoeste eigendomspapieren. Nu kunnen wij nog enkele bezittingen proberen af te leiden uit eigendomspapieren van kastelen waarmee de familie relaties onderhield. Daarin zijn soms terug te vinden aankopen van land en bruidschatten die hen toevielen of werden geschonken. Een compleet overzicht is zeker niet mogelijk. Het grote belang van landbezit lag natuurlijk in de ontginningsperspectieven. Niettemin behoorde de burcht Ter Horst voor die tijd nog tot de kleine bezittingen (minder dan 20 ha).⁹⁾

De familie woonde doorgaans in de burcht. Het was een vierkante woontoren ofwel donjon, met zijden van 5,5 m. en met muren van 1,25 tot 2,50 m. dik. De contouren daarvan zijn nog zichtbaar in

de kelder en in de linker buitenmuur van het huidige kasteel (afb. 5). De omvang van deze woontoren was voor die tijd bescheiden. Aan een woontoren werd na 1300, toen men de baksteenfabricage



Afb. 4. Nota van de advertentiekosten voor de verkoop van de Hornpolder molen (polderarchief 44)

onder de knie kreeg, meestal al spoedig ommuringen toegevoegd¹⁰⁾, waarbinnen vertrekken (woonverblijven en stallen) werden gebouwd om eventueel soldaten van de bisschop te kunnen huisvesten.

Bij een burcht behoorde ter verdediging een omgrachting. Op een kaart uit 1619 van Lucas J. Sinck zien wij hoe de gracht rond de burcht in verbinding stond met de Vecht (*afb. 6*). Dit was in de vroegste tijd van de woontoren nog een veenri-viertje.¹¹⁾ Voor de bouwplaats van de burcht moet dat belangrijk geweest zijn. Kastelen werden vooral gebouwd langs rivieren.¹²⁾ Eeuwen later, in 1632, werd hier de Reevaart gegraven.

fers meer van der Horst'. Daar zwommen ook zwanen, die zeker tot het eigendom van de kasteelheer behoorden. Later, in 1669, lezen we dat de kasteelheer er zeker 40 bezat, herkenbaar aan drie kepen aan de rechterkant van de snavel en één keep aan de linkerzijde.¹³⁾ Zij werden opgediend bij feestmaaltijden, vaak versierd, gehuld in hun eigen veren. Er zullen voor de jacht ook honden geweest zijn. In 1620 kwam de Heer van Neder-



Afb. 5. Het kasteel Nederhorst (Roeland Roghman 1647); de woontoren is zichtbaar boven het balkon, links van de hoektoren.

Tot de bezittingen behoorden ook de vis- en jachtrechten in het Overmeer, dat toen nog een echt meer was. De visrechten zijn alle eeuwen tot in recente tijden in het bezit van de kasteelheer gebleven. Het meer droeg de naam 'Al-

horst samen met zijn houtvester op zeker moment in verzet tegen het afschaffen van een wet die het knuppelen van honden en het afsnijden van kattenoren verbood, klaarblijkelijk een gebruikelijke (en gewilde?) bezigheid in die tijd.¹⁴⁾

Meer over Alfer

Alfer was nauwelijks op zijn burcht gevestigd of er ontstond een ernstig conflict tussen Holland en Utrecht, waarbij Alfer zelfs werd gevangen genomen. Wat was het geval?

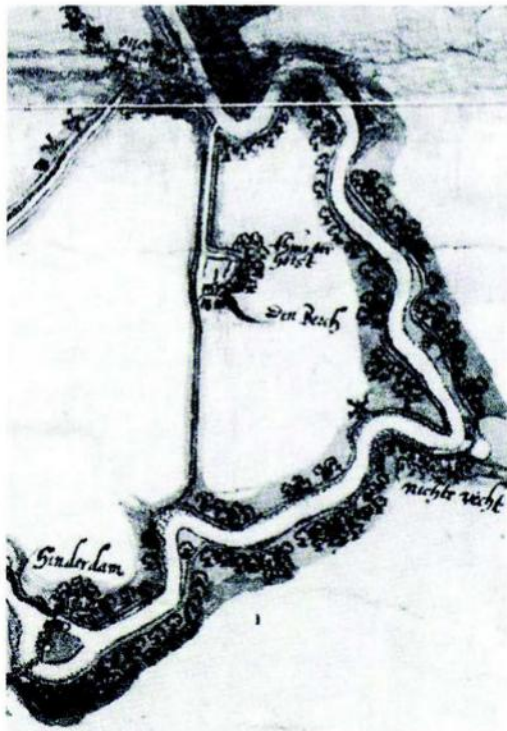
In die tijd was de politieke toestand in het Sticht labiel. Het was slecht gesteld met de Utrechtse bisschop, waar Alfer een leenverband mee had. De bisschop had grote schulden en feitelijk dreef hij op de gunsten van de Hollandse Graaf Floris V, die steeds meer macht probeerde te krijgen in het Sticht.

Maar Floris werd op de 23^{ste} juni 1296 vermoord. Daarbij was onder anderen 'den kinde van Vorne' aanwezig. Dat was Gerard van Voorne, van het voorname en invloedrijke Hollandse Huis Voorne. Gerard van Voorne was aan het grafelijke hof opgevoed. Hij zette de Hollandse ambities voort en kreeg het omstreeks 1297 gedaan Alfers leenheer te worden.¹⁵⁾ Dat leidde tot irritaties, want de heren van Voorne keurden de bestaande verbintenis tussen Alfer en de bisschop van Utrecht af. Gerard van Voorne nam het hoog op en wilde 'het gerechte totter Weerden' (= Horstwaarde) inpalmen. Het conflict kwam op 21 april 1303 voor de bisschop.¹⁶⁾

De nu net nieuwe bisschop Guido van Henegouwen was een krachtig man en Hollands gezind. Hij steunde Alfer, zodanig dat deze ook leenman van de bisschop kon blijven. De burcht kon in bedreigende omstandigheden als militaire uitvalsbasis gebruikt blijven worden door de bisschop om het Sticht (en Alfers eigendommen) te verdedigen en hij kon tevens op Hollandse bescher-

ming rekenen. Een Hollands compromis! Dit was de vroegste vermelding van Alfer. In het Registrum Guidonis (uitspraken van de bisschop over geschillen tussen 1301 en 1317) komt Alfer op 29 augustus 1313 weer voor met de mededeling dat hij Lambrecht Coninc had doodgeslagen!¹⁷⁾ We weten niet wie dat was en waarom hij het deed, maar zeker is dat Alfer werd veroordeeld tot een boete van 70 pond, plus een betaling aan de bisschop van 50 pond en het verzorgen van zielenmissen.

Op 1 mei 1315¹⁸⁾ komt hij weer voor in een onduidelijke financiële affaire, nu voor het eerst onder de naam *Van der Horst*.



Afb. 6. Verbinding van de omgrachting van de burcht met de Vecht; het noorden is onderaan. (Lucas Sinck, 1619)

Het gezin van Alfer van der Horst

Alfer trouwde met Heilwig van Haerlem.¹⁹⁾ Op 16-5-1290 wordt bericht dat Heilwigs moeder Katharina door haar man Willem van Haarlem werd gelijftocht.²⁰⁾ Dat wil zeggen dat hij een soort lijfrente regelde voor zijn vrouw, om haar leefomstandigheden veilig te stellen mocht hem iets overkomen. De ouders van Heilwig waren toen klaarblijkelijk kort te voren gehuwd. Heilwigs geboorte zal derhalve omstreeks 1290 hebben plaatsgevonden. Zij zal dan op zijn vroegst met Alfer getrouwd zijn in 1305. In 1317 was zij overleden meldt Beelaerts van Blokland, die als secretaris van de Hoge Raad van Adel een overzicht gaf van de hem toen bekende familiegevevens.

Heilwig van Haerlem was van Hollandse huize, waarmee Alfer zijn verbinding met de graaf van Holland verstevigde. Hij moet hoog aangeschreven gestaan hebben om met een vrouw uit de deftigste tak van het prestigieuze geslacht Van Haerlem te kunnen huwen.

Trouwen gebeurde niet noodzakelijkerwijze uit liefde, maar met de bedoeling een hogere status te bereiken.²¹⁾ Het was gebruikelijk dat de vrouw een bruidsschat meebracht in het huwelijk, dus een vooraanstaande familie leverde wat op!

Het geslacht van Haerlem – *'de Heren van Haerlem'* – leefde in het Hollandse kustgebied.²²⁾ Zij hadden uitgestrekte bezittingen in het Kennemerland in Haarlem, in Bergen en in het oosten Graft, Schermer, tot op de grens met Friesland. Het was een aanzienlijk geslacht, want Simon van Haerlem en zijn zoon Willem zijn beiden baljuw van Kennemerland geweest, hoewel Heilwigs vader Willem niet het ni-

veau bereikte dat zijn vader Simon van Haerlem gehad schijnt te hebben.

Een baljuw was plaatsvervanger van de graaf en namens deze verantwoordelijk voor de rechtspraak. Simon van Haerlem had zijn oorsprong in Zeeland, was daar ook baljuw geweest, maar kwam in 1248 naar Heemskerk. Daar bouwde hij een versterkt huis, waar later een nazaat van Alfer van der Horst nog terecht kwam. Simon had ook een huis op de Grote Markt in Haarlem, dat later aan het klooster van de Karmelieten kwam.

Heilwigs vader Willem van Haerlem was één van de *'godshuismannen van Egmond'* in 1303 genoemd samen met grote namen als Gerard van Raephorst en Diederick van Wassenaer.²³⁾ Willem is tweemaal getrouwd geweest. Zijn eerste huwelijk werd gesloten omstreeks 1290 met Katharina N., waaruit Heilwig is voortgekomen.

Wittert van Hoogland, een belangrijke bron voor de in zijn tijd bekende familiegevevens²⁴⁾ kende maar twee kinderen in het gezin van Alfer: Ernst en Alfer. Maar er zijn meer kinderen geweest. De geboorte van de eerste zoon moest volgens de strenge vernoemingregels ook Alfer heten. De eerste zoon werd namelijk vernoemd naar vaders vader, de eerste dochter naar moeders moeder, tweede zoon naar moeders vader, tweede dochter naar vaders moeder. Daarna werden de broers en zusters van de ouders vernoemd, derde zoon naar vaders oudste broer, derde dochter naar moeders oudste zuster, etc. Soms was er een uitzondering als men bijvoorbeeld een beroemd persoon wilde vernoemen. Familieleden die nog leefden werden doorgaans overgeslagen.

De geboorte van, wij zullen hem Alfer II noemen, is in de familie een ingrijpende gebeurtenis geweest, want een manlijke nakomeling was zeer belangrijk. Dat blijkt in 1317. Alfer en Heilwig waren al enkele jaren gehuwd. Vader Alfer I ontving toen van zijn inmiddels Hollandse leenheer Van Voorne 20 pond per jaar voor zijn zoon Alfer II. Van zijn nicht Mabelia uit Wulven kreeg de kleine Alfer II, ook in 1317, negen morgen land in Acquoy: 'voor Alfer, zijn zoon bij Heilwig, dochter van wijlen Willem van Haerlem.'²⁵⁾ Alfer II was dus waarschijnlijk kort vóór 1317 geboren uit Heilwig. Maar Heilwig is rond zijn geboorte overleden.¹⁴⁾ Bovendien stierf op 25 september 1317 ook Heilwigs vader. Misschien waren zij wel slachtoffer van de 'Grote Hongersnood' die de lage landen van 1315-1317 trof.

Heilwig heeft vóór 1316 mogelijk wel meer kinderen gehad. Wij zijn er in elk geval één op het spoor gekomen. Er wordt vermeld een dochter van Alfer van Wulven van de Nesse en Lysbeth de Rover genaamd Katarine van de Nesse.^{26), 27)} Lysbeth was de tweede vrouw van Alfer. Maar genoemde dochter draagt de naam van Heilwigs moeder (zie tabel I) en moet dus wel zeker de

eerstgeboren dochter geweest zijn van Alfer en Heilwig, geboren vóór 1315, want Alfer had nog niet de naam 'Van der Horst' aangenomen.



afb. 7. Kasteel Montfoort in oude tijden. HUA

Katerine kán ook geen dochter van zijn tweede vrouw Lysbeth zijn, om de volgende reden. Katarine is later getrouwd, waarschijnlijk ongeveer 18-20 jaar, met Willem van Montfoort, een zoon van Zweder I en Catharina van Holland, een bastaarddochter van Floris V. Deze Zweder was een broer van Alferts tweede vrouw Lysbeth en Zweders zoon Willem was dus een volle neef van Katerine. Volgens de huwelijksregels zou dat een verboden, zéér ongebruikelijke verbintenis geweest zijn.

Tabel I. Voorouders van Heilwig van Haerlem

Simon van Haerlem x Beatrijs (+1280)	X	NN x NN
Willem van Haerlem (+ 25-9-1317)	X (ca. 1290)	Katharina NN
Heilwig van Haerlem (ca. 1290 - ca. 1316)	X (ca. 1305)	Alfer I van der Horst (ca. 1275 - ca. 1335)
Katarine, Alfer II		

Samenvattend zijn de volgende kinderen in het gezin van Alfer I en Heilwig van Haerlem te melden:

1. *Katerine* (ca. 1310)
2. *Alfer II* (ca. 1316)

Van zoon Ernst weten wij dat hij ca. 1338 trouwde met Margriet van Zwieten en in 1342 kasteel Wulvenhorst in Linschoten kocht.²⁸⁾ Omdat hij Ernst heette moet hij ná Alfer geboren zijn en dus een spruit zijn uit het huwelijk van Alfer en Lysbeth.



Afb. 8. Poortgebouw van het slot Montfoort

Tweede huwelijk tussen Alfer I en Elisabeth de Rover van Montfoort

Wittert van Hoogland wist nog maar van één echtgenote: Elisabeth (Lysbeth) de Rover van Montfoort. Er is over de persoon van Lysbeth de Rover heel weinig bekend. In 1439 wordt beschreven en *'onder getuigen bevestigd'*, dat de familie Van der Horst in 1320 in het bezit kwam van 251,5 morgen (ruim 213 ha) vrij land, van het huis Montfoort.²⁹⁾ Dit is mogelijk de bruidschat die zij meebracht in het huwelijk. Het land lag in Overmeer, dat in die tijd deels nog ontgonnen moest worden en goede financiële perspectieven bood. Het lijkt er dan op dat het huwelijk tussen Alfer I en Lysbeth rond 1318 tot stand kwam. Dit land is tot 1587 in de familie gebleven,

toen is het in handen gekomen van de volgende dynastie op kasteel Nederhorst, de familie Van Reede.

Elisabeth was ook afkomstig uit een aanzienlijke familie, van het kasteel Montfoort (=sterke berg). Haar vader Hendrik I was daar burggraaf. Dit kasteel was één van de oudste, in 1163 door bisschop Godefridus gebouwde, grote vestingwerken ter verdediging van het Sticht tegen het graafschap Holland. Het was heel gunstig gelegen langs de Hollandse IJssel. De burggraven hadden veel baat bij de passerende handel en de tol- en veeropbrengsten. Het geslacht van Montfoort had dan ook veel invloed in het Sticht, maar heeft ook veel strijd en de ondergang van het Sticht meemaakt, waarbij Floris V een belangrijke rol speelde. Floris bezette hun kasteel en Lysbeth zal de vreselijke gevolgen daarvan als kind hebben gehoord en misschien wel meebeleefd.

De strijd om het Sticht te beschermen tegen vijandelijke invloeden kostte de bisschoppen handenvol geld. De Hollandse graaf Floris V zag zijn kansen schoon en kwam de bisschop financieel te hulp. Op 23 maart 1278 sloten zij een verdrag en kreeg de Hollandse graaf Floris V zeggenschap in het Sticht. Maar het (Stichtse) kasteel Montfoort moest nog veroverd worden en dat duurde vanaf 1280 een half jaar, sommigen beweren wel een jaar. Nadat de verdediging zich had overgegeven, werden alle verdedigers op twee na onthoofd en gaf Floris het kasteel aan Hendrik I, de vader van Lysbeth. Het gezin van Hendrik I leefde van toen af in de beschermende Hollandse kring van Floris V, die het kasteel had weten te redden. Maar Hendrik

bleef toch de bisschop trouw en de familie was verdeeld. Een broer van Lysbeth, de eerder genoemde Zweder, trouwde zelfs met een bastaarddochter van Floris V, Catharina van Holland, en 'verduaalde' zo in het Hollandse kamp. Hun zoon, Hendrik II gaf het nog niet op en maakte zich vervolgens meester van de burcht. Hij zette zelfs zijn eigen ouders gevangen. Graaf Willem III zelf moest ertussen komen om het familiegeschil te beslechten. Het werd weer een compromis. Hendrik II kon op de burcht blijven, maar moest de burcht Montfoort ook als 'open huis' voor Holland ter beschikking houden.³⁰⁾

Het kasteel is in 1672 opgeblazen, nu is alleen nog een poortgebouw aanwezig; in gebruik als restaurant (afb. 7)

De kinderen van Alfer en Lysbeth

Alfer en Lysbeth kregen een zoon Ernst en Lysbeth heeft ook Katerine en Alfer opgevoed. Maar ook hier doet de vraag zich voor of er meer kinderen geweest zijn. Ernst moet volgens de regels de derde zoon geweest zijn, dus waarschijnlijk zijn er kinderen jong gestorven. Er zijn geen gegevens over gevonden. Zeker zijn wij van: Ernst, Heer van Wulvenhorst, gehuwd met Margriet van Zuylen.

Het einde van Alfer I (ca.1335)

Rond 1335, na het overlijden van zijn vader, is Alfer op ongeveer 60-jarige leeftijd door onbekende oorzaak overleden. Alferts zoon, Alfer (II), werd als erfgenaam erkend en door de bisschop beleend³²⁾ met het deel van het voorvaderlijk erfgoed dat hem via nicht Mabelia van Wulven was toegevallen. Leenbezittingen waren erfelijk in de mannelijke lijn, in principe alleen en ongedeeld naar de oudste zoon. Alferts nicht Mabelia erfde zoals wij eerder zagen, het Wulvense deel van het erfgoed.¹⁾ Deze erfenis in vrouwelijke lijn was voor één generatie toegestaan, vanwege het ontbreken van mannelijke erfgenamen.³³⁾ Het was nodig dat bij het overlijden van de erflater 'binnen een jaar en een dag het leen verheven' werd, dat wil zeggen dat de leenopvolger, de erfgenaam, voor het leenhof moest verschijnen. Hij legde daar de eed van trouw af en betaalde het zogenaamde heergewaad. Dat was een successierecht, aanvankelijk in natura betaald. Deed de erfgenaam dit niet, dan verviel het leengoed weer aan de leenheer en was de familie het kwijt. De leenman was verplicht belasting te betalen aan zijn heer en aan de kerk en kreeg ervoor terug bescherming en vruchtgebruik van zijn landerijen.³⁴⁾ ■

Tabel II. Voorouders van Elisabeth de Rover van Montfoort.³¹⁾

Roelof de Rover x Odilia van Montfoort (ca.1160 - <1262) (ca.1185 - <1262)		Zweder I van Bosinchem en Vianen x Margaretha van Vloistale (13/7/1225 - 1/4/1285) (1219 - ?)
Hendrik I de Rode de Rover (ca.1230 - 9/1/1299)	X	NN x van Bosinchem en Vianen (ca.1248 - ?)
Elisabeth de Rover van Montfoort (ca.1318) x Alfer I van der Horst (ca.1275 - ca.1335) Ernst		

Noten en literatuur

- 1) Els N.G. van Damme, Alfer van Wulven geïdentificeerd als grondlegger van kasteel Nederhorst. Werinon, p.39-48, 2014
- 2) OSUV no. 3011. 22 april 1301.HUA
- 3) A.L.P. Buitelaar, De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek. Hiversum 1993, p.203,204
- 4) Inv. Archief Horn-en Kuijerpolder L48 ArchiefWaternet, Amsterdam
- 5) Inv. Archief Bleikpolder L1. Arch. Water-net, Amsterdam
- 6) Jan den Besten, Poldermolens. In: Nieuw Utrechts Molenboek, 1991
- 7) Opmeting Westdijk. ORA Nederhorst den Berg 3361:93, november 1632.
- 8) J. Weenink, ongepubliceerde aantekeningen in het bezit van de schrijver; geeft als bron '2^{de} lijst Leur'
- 9) Antheun Janse, Ridderschap in Holland. Hilversum 2009, p.133
- 10) Janse, Ridderschap, p. 119
- 11) L. van der Tuuk & A.Cruysheer. De Utrechtse Vecht. Levensader in de vroege Middeleeuwen. Jb. Niftarlake 2013, p.131
- 12) Bouwstra & J. Huiting. Tien eeuwen Kasteel de Haar. Zwolle, 2013
- 13) Els N.G. van Damme, Zwanendrift op het Horstermeer. Werinon 41, p. 16-18, 2001
- 14) Staten van Utrecht toeg. 233, 364-94,1620. HUA
- 15) H. Obreen, De Heeren van Voorne. De Nederlandse Leeuw 46, p.291 e.v. 1928
- 16) P.W.A. Immink & A.J. Maris, Registrum Guidonis, p.249-250
- 17) Registrum Guidonis, p. 37
- 18) Registrum Guidonis, p. 135
- 19) W.A. Beelaerts van Blokland, Nederhorst. In: E.W. Moes & K. Sluyterman, Nederlandsche kastelen en hun historie. Amsterdam 1912-1914
- 20) Ons Voorgeslacht 44, p.74,1989
- 21) E.H.P. Cordfunke. Gravinnen van Holland. Huwelijk en huwelijkspolitiek van de graven uit het Hollandse Huis. Zutphen 1982
- 22) J.C. Kort, Het archief van de Heren van Haarlem 1254-1321. Rijksarchieven in Holland: Inventarisatiereeks nr. 9, 1976
- 23) Abdij van Egmond, toeg.nr. 356 reg. 128 NHA, Haarlem
- 24) Jhr.Mr. E.B.E.F. Wittert van Hoogland, Nederhorst en Overmeer. Genealogische en Heraldische bladen, 8, pag. 356-372, 1913.
- 25) J.C. Kort, Repertorium op de lenen van de hofstede Voorne in Zuid-Holland, het land van Gelre, het Sticht van Utrecht, Putten en Heenvliet, 1199-1648. Ons Voorgeslacht 32, p. 195, 1977
- 26) Parenteelstaat van Roelof gezegd Rover en Odilia van Montfoort. <http://jthz.com/roots/de-rover-montfoort-1.gif>
- 27) R.A.J. Dix. Middeleeuws vlechtwerk. NGV, DVD 2011
- 28) J. van Schaik, Wulvenhorst. In: B. Olde Meierink, Kastelen en Ridderhofsteden in Utrecht. Stichting Utrechtse Kastelen 1995, p.500
- 29) J.C. Kort, Repertorium op de lenen van de hofstede Montfoort 1362-1649. Ons Voorgeslacht 1982
- 31) Heerlijkheid Montfoort. Toeg. 209, nr 141. HUA www.genealogieonline.nl/stamboom-knaapen/12536.php
- 32) Ons Voorgeslacht 32, p. 195, 1977
- 33) Janse, Ridderschap p. 200-212
- 34) Janse, Ridderschap.

VERKRIJGBAAR BIJ DE HISTORISCHE KRING NEDERHORST DEN BERG

Themanummers van WERINON:

Van blekerij tot wasindustrie. (1992) € 2,50

Onderwijs in Nederhorst den Berg. (1994) € 2,50

Petersburg – Een verdwenen buitenplaats. (1996) € 10,00

Nederhorst den Berg Speciaal. (2001) € 10,00

Religieus Erfgoed – Geloven in monumenten. (2005) € 10,00

De Willibrordkerk door de eeuwen heen. (2008) € 10,00

Historische Canon van Nederhorst den Berg. (2009) € 12,50

Parochie H. Maria Hemelvaart – Nederhorst den Berg en Nigtevecht 1811-2011. (2011) € 12,50

Kwartaalblad WERINON:

Losse nummers. (indien voorradig) € 1,25

Boeken:

Nederhorst den Berg tijdens de oorlog. *Willy van Deutekom e.a.* (1986) € 5,00

Om het vriespunt – 100 Jaar IJclub Nederhorst den Berg 1902-2002. *Jan Baar.* (2002) € 5,00

Warinschool 1881-1981 – Honderd jaar Christelijk Onderwijs
te Nederhorst den Berg. (1981) € 2,50

Nederhorst den Berg – Tussen Vecht en Eem. (1993) € 7,00

De Brug – Een eeuw wijzer. (1999) € 1,50

Het gemeentehuis van Nederhorst den Berg. *W.J. v. Deutekom/J. Jansen.* (1984) € 1,25

DVD:

Nederhorst den Berg anno 2001. € 10,00

Nederhorst den Berg 1965. € 10,00

Nederhorst den Berg door de jaren heen. € 10,00

De Willibrordkerk in ere hersteld. € 10,00

Streekarchief Gooi en Vechtstreek (SAGV)

Bezoekadres: Oude Enghweg 23, Hilversum.

Openingstijden: maandag 9.00 uur-13.00 uur

en dinsdag t/m vrijdag 9.00 uur-17.00 uur.

Informatie: telefoon 035-6292646 en

www.gooienvechthistorisch.nl



dunnebieer
print

advies

| beheer

| productie

Nieuw Walden 6 Nederhorst den Berg
Tel. 0294 256200 E-mail info@dunnebieer.nl

www.dunnebieer.nl